

Інклюзивна освіта в Україні – від основ до практики

Реферативний огляд

Матеріали поданого реферативного огляду „Інклюзивна освіта в Україні – від основ до практики” продовжують тематику попереднього реферативного огляду „Інклюзивна освіта: методологічні та законодавчо-нормативні засади” (2012 р.), але розкривають вже практичні аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні. Досвід зарубіжних країн щодо освіти дітей з особливими потребами не включався. Реферативний огляд укладено в рамках НДР „Наукова організація інформаційної діяльності галузевого бібліотечного комплексу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського” (наук. керівник к. і. н. Воскобойнікова-Гузева О. В.) (2012–2014 рр.) та структуровано за шістьма розділами: „Стан і перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні”, „Інклюзивні школи – ефективні школи. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти”, „Батьки та інклюзія”, „Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання”, „Особистісно-орієнтоване навчання в інклюзивній освіті”, „Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами”. До кожного розділу огляду подано коротку характеристику питання¹, яке розглядається в рефератах на включені публікації.

При підготовці огляду було використано матеріали за 2005–2013 роки із загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» та реферативної галузевої бази даних Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, електронного каталогу означеної бібліотеки, мережі Інтернет. Реферати подано українською мовою.

Роз. 1. Стан і перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики. На зміну „державоцентриській” освітній системі, де головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами й підпорядкування власних інтересів державним з жорсткою регламентацією навчального процесу, має

¹ Основи інклюзивної освіти : [навч. метод. посіб.] / МОНмолодьспорту України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : [А.С.К.], 2012. – 308с. – (Сер. „Інклюзивна освіта”)

йти „дитиноцентриська” система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

Важлива умова формування цієї системи – забезпечення можливості вибору освітньої установи та навчальної програми відповідно до індивідуальних особливостей дитини; здійснення стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності; забезпечення соціально-педагогічного захисту дітей і т.ін.

Повний статистичний державний облік дітей, що мають порушення психофізичного розвитку, нині в Україні відсутній, оскільки на заваді стоять міжвідомчі бар’єри, різні підходи до проведення обліку таких дітей, відсутність єдиної категоріальної класифікації тощо. Відтак, визначити кількість дітей з порушеннями психофізичного розвитку, не охоплених спеціальним навчанням, досить складно.

Встановлено, що за наявності досить розгалуженої та розвиненої системи спеціальної освіти в Україні, значна частина дітей з особливими освітніми потребами не одержує спеціальної допомоги і не має змоги задовольнити свої особливі потреби. Масова й спеціальна школа поділили сфери своєї компетенції. В цій ситуації діти з незначними порушеннями, вчасно не виявлені й, не маючи реальної можливості одержати спеціальну педагогічну допомогу, змушені були навчатися в умовах масової школи, без адекватного психолого-педагогічного супроводу. Ця, за словами В. Лубовського, „вимушена інтеграція” повною мірою характеризує й сьогодення сучасної школи.

Інклюзивна освіта на теренах України потребує свого вирішення на основі виваженого підходу, як з боку державних органів влади, так і з боку громадськості, оскільки інклюзивні процеси у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку у країнах пострадянського простору мають свою специфіку, розвиваються в умовах особливого соціокультурного статусу з урахуванням позитивів і досягнень диференційованого навчання.

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти жодною мірою не означає згортання існуючої диференційованої системи спеціальної освіти. Ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, ліквідації наявних кордонів між ними. Принципово важливою тут є продумана державна політика, яка має базуватися на оптимізації процесу інтегрування учнів з особливими потребами у загально-освітній простір та враховувати науково-методичні підходи впровадження інклюзивної освіти.

Матеріали розділу розкривають проблеми та шляхи їх вирішення на сучасному етапі впровадження інклюзивної освіти в Україні.

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: десята міжнар. Наук.-практ. Конф. : тези доп. : у 2 ч.. Ч. 1. — Б. м., 2010. — 400 с.: табл. — укр.

Висвітлено науково-організаційні засади інклюзії людей з особливими потребами в загальноосвітній простір, зокрема, історичні аспекти регулювання соціальної політики щодо людей з особливими потребами, проблеми інвалідності за сучасних умов розвитку України, питання самовизначення особистості в контексті інтеграції України до Європейського інтелектуального простору, забезпечення безбар'єрності та рівнодоступності у навчанні та вихованні, впровадження інноваційних технологій інклюзії людей з особливими потребами у навчальний процес. Розглянуто питання соціально-психологічного розвитку молоді з інвалідністю, формування особистості, духовності й ціннісних орієнтацій. Обґрунтовано концепцію соціалізації осіб з фізичними вадами, проаналізовано сферу соціальних послуг в Україні та вказано шляхи їх покращання для людей з обмеженими можливостями. Охарактеризовано психічні стани людей з особливими потребами, проблеми підвищення їх самооцінки, виховання самоповаги, підвищення комунікативної культури, яка є важливим чинником духовного становлення молоді

2. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: тези доп. XI Міжнар. Наук.-практ. Конф., 2011 р., Київ / Відкритий міжнар. Ун-т розв. Людини „Україна”, НАПН України, Ін-т спец. Педагогіки, Фонд соц. Захисту інвалідів, ВР України, Ком. У справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів, Всеукр. Громад. Соц.-політ. Об-ня „Нац. Асамблея інвалідів України”. — К.: Ун-т „Україна”, 2011. — 474 с. — укр.

Висвітлено питання, пов'язані з освітою, правовим статусом, адаптацією в суспільстві, професійною та фізичною реабілітацією людей з особливими освітніми проблемами. Розглянуто концепцію розвитку інклюзивної освіти як реалізацію Конвенції ООН про права інвалідів в університеті розвитку людини „Україна”. Розкрито світоглядні орієнтації як детермінанту адаптації особистості в інтегрованому освітньому просторі. Показано необхідність модифікації підходів до навчання й оцінки інтелектуального капіталу в глобальному середовищі. Розглянуто пріоритетний напрям сучасної освітньої політики — навчання впродовж життя. Увагу приділено побудові толерантських відносин у студентському колективі. З'ясовано психологічні чинники ефективного процесійного самовизначення студентів з обмеженими можливостями. Розглянуто питання підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи в інтегрованому закладі. Висвітлено проблеми навчання дітей-інвалідів в Україні. Досліджено вплив сімейної взаємодії на психологічне здоров'я дитини. Розкрито сучасні проблеми соціальної роботи з мігрантами та біженцями. Розглянуто питання правового регулювання охорони праці інвалідів.

3. Впровадження інновацій в освіті як передумова соціального розвитку в Україні осіб з обмеженими фізичними можливостями / В. А. Красномоєць // Актуал. Пробл. Економік. – 2010. – № 6. – С. 199–203. – Бібліогр.: 10 назв. – укр.

Розглянуто основні освітні інновації та напрями їх застосування у здобутті освіти людьми з інвалідністю. Проаналізовано особливості використання дистанційної та інклюзивної форм навчання і впровадження інформаційних технологій з метою розширення можливостей в одержанні освіти людьми з інвалідністю.

4. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами через створення умов для навчання у загальноосвітніх (дошкільних) закладах / Н. Софій // □олекційного. Освіта в Україні. – 2007. – № 2. – С. 75–78. – Бібліогр.: 2 назв. – укр.

Висвітлено проблему забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Проаналізовано законодавчу базу з цієї проблеми. Розглянуто й охарактеризовано практичні результати щодо впровадження програми науково-педагогічного експерименту „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку через організацію їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах”. Зазначено, що найголовнішою проблемою є відсутність цільової комплексної національної політики щодо освіти дітей з особливими освітніми потребами.

5. Закономірності виникнення, сутність та місце інклюзії у єдиній системі освіти в Україні / Е. А. Данілавичюте // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 2–8. – Бібліогр.: 7 назв. – □оле.

Представлено модель організації загальної освіти в Україні та структурні зміни, що пов'язані із включенням до цієї системи осіб з особливими потребами. Розкрито особливості підходу до навчання дітей з особливими потребами через аналіз процесу їх соціалізації в суспільстві. Визначено поняття дизонтогенезу і охарактеризовано його форми та види. □олекційно результати застосування інклюзивної освіти за кордоном для адаптації та навчання осіб з особливими потребами. Аргументовано доцільність та дієвість практики стихійної інклюзії у формуванні загальної та комунікативної культури суспільства. Обґрунтовано формування гнучкої індивідуалізованої системи загальної освіти.

6. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: наук.-метод. Зб. До Всеукр. Наук.-практ. Конференції в рамках реалізації проекту „Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освіт. Потреб.”

За підтримки програми IBPP–TACIS Європейської комісії / ВФ „Крок за кроком”. – К.: ФО-П Придатченко П. М., 2007. – 180 с. – □оле.

Висвітлено матеріали науково-практичної конференції „Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні”, які містять теоретичні основи та практичний досвід реалізації інклюзивного підходу в освіті дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто питання корекційно-розвивального навчання та забезпечення спеціальних потреб в умовах інклюзивної освіти; реалізацію інклюзивної моделі освіти в загальноосвітніх навчальних закладах України; встановлення партнерських відносин між школою, сім'єю та громадою. Зазначено, що матеріали збірника можуть бути використані керівниками, педагогами загальноосвітніх навчальних закладів, батьками дітей з особливими освітніми потребами, батьками інших дітей, а також представниками державних та недержавних організацій.

7. Інклюзивна освіта: теорія і практика : навч.-метод. Посіб. / [кол. Авт. : С. П. Миронова, Т. Г. Олійник та ін. ; за заг. Ред. С. П. Миронової] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Кам'янець-Поділ. Нац. Ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. Нац. Ун-т. Ім. Івана Огієнка, 2012. – 191 с. – Бібліогр. У кінці розд. – □оле.

Розкрито нормативно-правові та науково-теоретичні засади організації інклюзивного навчання. Висвітлено діяльність кафедри □олекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка з упровадження інклюзивної освіти молоді та дітей з особливими потребами. Описано досвід роботи із запровадження інклюзивного навчання в м. Кам'янці-Подільському. Подано методичні рекомендації щодо психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання. Зокрема, розглянуто питання індивідуального підходу до учнів в умовах інклюзивної освіти; організації процесу формування правосвідомості старшокласників зі зниженим слухом в умовах інклюзивної освіти; впливу батьків на становлення соціальних взаємостосунків у інклюзивному класі; створення ситуації успіху у роботі з розумово відсталими учнями в умовах інклюзивного навчання та ін. Виокремлено список публікацій членів згаданої вище кафедри з проблем інклюзивної освіти та додатки, які відображають тексти нормативно-інструктивних матеріалів щодо інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами за останні роки.

8 Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навч.-метод. Посіб. / О. В. Пащенко, І. А. Гриценко, Н. З. Софій ; НАПН України, Ун-т менеджменту освіти, □оле.-канад. Проект „Децентралізація упр. □олек. навчанням в Україні”. – К.: Арт Економі, 2012. – 183 с. – Бібліогр.: с. 167–171. – □оле.

Розглянуто концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Проаналізовано законодавство України з питань забезпечення інклюзивної освіти у контексті

міжнародного правового поля. Зосереджено увагу на ролі керівника ПТНЗ в організації та впровадженні інклюзивного навчального середовища. Наведено практичні матеріали, які можуть бути корисними при плануванні дій зі створення та розвитку в ПТНЗ інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчального процесу.

9 Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар // Рідна $\square$ ол. – 2011. – № 3. – С. 10–14. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Проаналізовано сучасний стан освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку. $\square$ олекційного проблеми і причини її невідповідності потребам сьогодення та міжнародним вимогам. Розкрито напрями й умови модернізації спеціального навчання відповідно до чинного законодавства України. Висвітлено зміст виступу на міжнародній науковій конференції „Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти – 2004”. Зазначено, що спеціальні школи для дітей з особливостями розвитку є неоціненними осередками знань і досвіду, адже Україна наблизилася до прийняття серйозних рішень стосовно інклюзивного навчання. Розглянуто поняття „інтегрована освіта” як процес і результат навчання учнів з особливостями розвитку в загальноосвітньому середовищі у спеціальному класі творчо адаптованими методами й методиками викладання.

10 Освіта осіб з інвалідністю в Україні: темат. Нац. Доп. / Ін-т інновац. Технологій і змісту освіти / $\square$ оле.: О. А Удод; В. І Бондар; В. М Доній. — Чернівці: Букрек, 2010. – 434 с. – укр.

Розкрито основи й особливості правового регулювання освітньої політики щодо осіб з інвалідністю, концептуальні засади та перспективи інноваційного розвитку освіти. Розглянуто питання забезпечення права на якісну освіту, навчально-методичного забезпечення змісту освіти, підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів. Висвітлено проблеми та перспективи інклюзивного навчання, нові підходи до діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій у системі освіти.

11 Особливості організації інклюзивного навчання в умовах спеціального дошкільного дитячого будинку / І. Б. Кузава, Г. П. Хижняк // Пед. Пошук. – 2010. – № 1. – С. 65–66. – Бібліогр.: 1 назв. – укр.

Досліджено соціалізацію дошкільників із особливими освітніми потребами за умов інклюзивного навчання. Обґрунтовано мету, завдання, основні концептуальні засади експериментальної роботи. Охарактеризовано етапи роботи експериментального майданчика, яка розрахована на чотири роки і складається з таких етапів: аналітико-діагностичного, проектно-організаційного, формульовно-експериментального, апробаційного. Визначено положення, на яких ґрунтується концепція дослідження. Зроблено висновок про широке включення дітей із вадами психофізичного розвитку у

загальноосвітній простір за рахунок сучасних тенденцій розвитку педагогічної науки і практики.

12 Педагогічний експеримент в освіті : інформ.-метод. Зб. / Київ. Ун-т ім. Бориса Грінченка. Ін-т післядиплом. Пед. Освіти ; [уклад.: В. І. Ковальчук та ін.]. – К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 142 с. – □оле.

Узагальнено матеріали експериментально-дослідницької діяльності у дошкільних і загальноосвітніх закладах м. Києва. □олекційн проаналізовано і в систематизованому вигляді розкрито сутність і технології проведення експериментів у близько ста освітніх закладах столиці. Логічно сформульовано засадничі аспекти експериментальної педагогічної діяльності. Представлено різні моделі впровадження кожного з експериментів у навчально-виховний процес, виокремлено їх позитивні сторони. Значну увагу приділено питанню психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими потребами через упровадження інклюзивної освіти. Зокрема, розглянуто соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей з вадами слуху в умовах початкової школи; питання створення моделі індивідуального інтерактивного on-line навчання дітей, які через тривалу хворобу не відвідують школу; інтеграції освітнього та реабілітаційного процесів для учнів із порушеннями опорно-рухового апарату в умовах початкової школи та ін. Констатовано, що в сутності експериментів, що проводяться у навчальних закладах м. Києва, відтворено багатоманітність, масштабність і теоретико-практичний механізм організації кожного із різновидів дослідно-експериментальної праці.

13 Проблеми освіти та реабілітації інвалідів: матеріали наук.-практ. Семінару, 28 квіт. 2010 р., Луцьк / Ун-т „Україна” / Ред.: О. Н Дем'янчук; О. Й Дем'янюк; Р. П Карпюк. – Луцьк: Твердиня, 2010. – 98 с. – укр.

Висвітлено актуальні питання освіти та реабілітації інвалідів. Розглянуто комплексну адаптацію неповносправних осіб як провідний інструмент забезпечення рівних прав і можливостей у суспільстві. Розкрито проблеми самореалізації людей з особливими потребами у будинках-інтернатах загального типу. Вивчено можливості оптимізації фізичного виховання школярів з затримкою психічного розвитку. Охарактеризовано нормативно-правову базу інклюзивного навчання. □олекційного соціально-правові механізми реалізації права на вищу освіту інвалідів. Висвітлено роль допоміжних комп'ютерних технологій у процесі включення інвалідів по зору у суспільні відносини. Увагу приділено взаємодії державних і громадських організацій, які займаються проблемами інвалідів

14 Реалізація положень державних цільових програм – основне завдання освіти області / Н. М. Чепурна // Пед. Вісн. – 2011. – № 4. – С. 4–6. – укр.

Визначено шляхи співпраці методичних служб з органами управління освітою усіх рівнів, охарактеризовано інновації, які допоможуть забезпечити ефективне впровадження Державних цільових програм з питань розвитку дошкільної, природничо-математичної, позашкільної та інклюзивної освіти, впровадження ІКТ. Особливу увагу приділено створенню системи дистанційного навчання дітей з обмеженими можливостями та дітей, які перебувають на довготривалому лікуванні; формуванню дистанційної системи виявлення обдарованих учнів, налагодженню їх ефективного електронного зв'язку з провідними фахівцями та вченими. Констатовано необхідність апробації інноваційних технологій науково-методичного супроводу сучасного управління навчальними закладами, активізації залучення педагогічних працівників до діяльності обласних творчих об'єднань педагогів у дослідженні психолого-педагогічних проблем, запровадженню системи допомоги вчителям у визначенні власних освітніх цілей, складанні індивідуальних освітньо-професійних програм.

15 Ставлення учасників навчального процесу до впровадження інклюзивної освіти в Україні / І. В. Іванюк, М. І. Сварник, Н. Софій // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. □ол.] / РВНЗ „Крим. □олекцій. Ун-т”. – Ялта : [б. в.], 2006. Сер.: Педагогіка і психологія, □оле. 10. Ч.1. – С. 212–216. – Бібліогр.: 8 назв. – □оле.

Розкрито поняття „інклюзії” та його принципову відмінність від поняття „інтеграція”. Представлено ставлення учасників навчального процесу до впровадження інклюзивної освіти в Україні на основі матеріалів дослідження „Права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти. Аналіз ситуації в Україні”, яке проводилося в 2005 році за підтримки Міжнародного Фонду „Відродження”. Розглянуто основні перешкоди та фактори підтримки інклюзивної освіти. Проаналізовано сучасне освітнє законодавство щодо забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами інклюзивною освітою. Подано основні рекомендації щодо покращення ситуації.

16 Теоретико-методологічні аспекти інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку / І. Б. Кузава // Пед. Пошук – 2012. – № 1 – С. 21–23. – Бібліогр.: 9 назв.

Розглянуто один з пріоритетних напрямів сучасної педагогічної науки – інклюзивну освіту (ІО), яка досить широко впроваджується в Україні. Відмічено, що у дошкільній ланці ІО має переважно стихійний характер і потребує розробки науково-теоретичних основ її складових. Стверджено, що діти з психофізичними вадами мають право сповна скористатися можливостями суспільства і повинні спілкуватися зі своїми здоровими ровесниками. Визначено основні принципи впровадження ІО та умови включення цих дітей у навчально-виховний процес: створення відповідної

інклюзивної моделі, адаптація відповідно до особливостей дітей та побажань батьків; виховання толерантності в дитячому колективі; спеціальна допомога у вигляді занять за індивідуальними програмами; доступність, позитивність і доцільність освітнього середовища; формування педагогічної та соціальної компетенції батьків через включення їх у педагогічний процес тощо. Зроблено висновок, що для того, щоб інклюзія стала успішною, має змінитися саме середовище, в якому знаходиться дитина з психофізичними вадами. Констатовано, що обґрунтування теоретичних і методологічних аспектів даного дослідження – природне продовження ідей гуманізації навчально-виховного процесу в дитячому садку та передбачає особистісно орієнтовану модель взаємодії дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку, зі своїми здоровими однолітками.

17 Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні? / В. Бондар, В. Синьов, В. Тищенко // Рідна школа. – 2012. – № 8–9. – С. 20–27. – Бібліогр.: 6 назв. – □оле

На прикладі особливостей інклюзивної освіти в Канаді та Україні зроблено порівняльний аналіз зарубіжної та вітчизняної систем освіти дітей з особливими потребами у контексті виявлення загальних і специфічних закономірностей, тенденцій та суперечностей їхнього розвитку, а саме: в системі освіти Канади немає досвіду підготовки фахівців до роботи з дітьми нозологічних груп, рівень освітньої підготовки в Україні визначається Державним стандартом та одержання ними професійної освіти у системі вищої школи; у зарубіжних моделях не відпрацьовано механізм реалізації □олекційного компонента освіти, який в Україні є обов'язковим елементом навчального плану. Стверджується, що програмні вимоги масової та спеціальної шкіл (для дітей із сенсорними вадами) практично тотожні, в той же час не розроблено вимоги для дітей з різними формами розумової відсталості, аутичних дітей, дітей з емоційно-вольовими порушеннями. Обґрунтовано необхідність створення вітчизняної моделі освітньої інтеграції учнів, в якій було б враховано досвід європейських країн і здобутки спеціальної освіти в Україні.

Роз. 2. Інклюзивні школи – ефективні школи. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти

Пріоритетом у галузі освіти дітей з особливими потребами стало нині створення інклюзивного шкільного середовища, в якому всі діти навчаються разом у системі масової освіти за відповідними навчальними програмами, пристосованими до їхніх потреб. Перехід до інклюзії передбачає зміни в усіх аспектах освітньої практики. Для багатьох педагогів цей процес може виявитися складним, але, водночас, і перед ними і перед школою відкриваються нові можливості: насамперед, педагоги мають змогу відчути,

що вони мають здатність змінити на краще діяльність і функції школи; школи можуть стати ефективними освітніми осередками для усієї громади та кожного її члена. Головна характеристика ефективної школи – здатність задовольняти освітні потреби всіх учнів, тобто бути інклюзивною.

Вчителі мають прийняти і усвідомити нову освітню парадигму, нові способи організації навчально-виховного процесу, розробки навчально-методичного забезпечення, опанувати сучасні методики диференційованого і особистісно орієнтованого викладання (залежно від індивідуальних потреб учня). Вони мають спілкуватися один з одним, працювати в команді з іншими педагогами й фахівцями, батьками, учнями, представниками громади, щоб визначити, які зміни необхідні для впровадження інклюзивної практики безпосередньо в їхньому навчальному закладі.

Зміни – це процес, який триває певний час. А вчителі – головні провідники цих змін. Справжні зміни досягаються на практичному рівні, в класі, в школі. Відбудуться зміни чи ні, залежить від переконань самих провідників змін – вчителів-новаторів. Розуміння сутності нововведення, шляхів впровадження та їх кінцевого результату дає змогу переконувати інших. Провідники змін, спираючись на власний практичний досвід, можуть наводити переконливі аргументи в особистих бесідах, на педагогічних нарадах, засіданнях методичних об'єднань, семінарах, під час проведення майстер-класів чи тренінгів. Коли педагоги усвідомлять необхідність у змінах і те, як їх досягнути, вони будуть вмотивовані їх впроваджувати, відчуватимуть відповідальність за досягнення найкращих результатів.

Публікації цього розділу, виділяючи завдання школи і завдання вчителя щодо впровадження інклюзії в навчально-виховний процес, основну увагу зосереджують на ролі і значенні педагога у вирішенні цієї проблеми.

18 Вивчення стану готовності педагога до інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу / С. М. Єфімова // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ : [б. в.], 2005. – Вип. 26 : У 4 т., Т. 2. – С. 55–58. – укр.

Розглянуто проблеми компетенції вчителя загальноосвітньої школи та його мотивації щодо інтегрованого навчання, його переконаності у правильності шкільної інтеграції як засобу і мети навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Висвітлено результати вивчення ставлення вчителів початкових класів до означених дітей та своєї готовності до роботи в класах інтегрованого навчання. Наголошено, що користь від інтегрованого навчання для дітей з особливостями психофізичного розвитку є однозначною для більшості опитаних вчителів початкових класів, однак труднощі, пов'язані з ним, ускладнюють реалізацію інклюзії на практиці. Зазначено, що вчителі усвідомлюють відсутність спеціальних знань, без яких успішна інтеграція є проблематичною, але мають недостатньо високу

мотивацію до їх отримання. Встановлено, що лише частина педагогів висловлює готовність працювати з дітьми з особливостями психофізичного розвитку за умов надання їм необхідної підтримки. Є вчителі, які взагалі не підтримують ідей інтегрованого навчання. Констатовано, що з розвитком процесу інклюзивної освіти все гостріше буде стояти необхідність навчання педагогів відповідним навичкам і умінням, формування в них психологічної готовності до роботи в інклюзивних класах.

19 Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда ; [за заг. ред. Колупаєвої А. А.] ; НАПН України. Ін-т спец. педагогіки. – К.: А.С.К., 2012. – 123 с. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – укр.

Представлено програму і навчально-тематичний план курсу „Диференційоване викладання в інклюзивному класі”, а також теоретичні та навчально-методичні матеріали до нього, що базуються на сучасних світових наукових дослідженнях, зокрема канадських науковців, з проблем інклюзивного навчання. Розглянуто структуру посібника, який складається з двох розділів: „Диференційоване викладання: забезпечення систематизованого підходу до навчання з урахуванням відмінностей учнів з особливими потребами” та „Реалізація підходів диференційованого викладання в інклюзивному класі”. Зосереджено увагу на технології диференційованого викладання, специфіці організації роботи учнів на уроці з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, планування уроків на основі аналізу курикулуму та добору методів викладання. Запропоновано навчально-тематичний план з орієнтовною кількістю годин, визначених для лекційної, самостійної та практичної діяльності слухачів. До кожного розділу додано перелік контрольних запитань, матеріали для семінарських та практичних занять. Констатовано, що означений курс складає цілісний блок теоретико-методологічних та навчально-методичних основ інклюзивного навчання, що дає змогу опанувати сутнісні поняття та вміння, методичні прийоми та техніки (викладацький інструментарій), стратегії планування уроків, навички командної співпраці з фахівцями, батьками, громадою, вміння використовувати рефлексію як засіб професійного вдосконалення.

20 Діагностика соціальності учнів як напрям соціально-педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти / О. І. Расказова // Педагогіка та психологія. – 2011. – № 40 (2). – С. 119–128. – Бібліогр.: 8 назв. укр

Розкрито сутність соціально-педагогічної діагностики соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти, презентовано авторську думку щодо доцільності та інструментарію соціально-педагогічної діагностики соціальності учнів як напряму роботи соціального педагога в інклюзивній школі.

21 Діти з особливими потребами в українському суспільстві: крок до реабілітації та інтеграції / Н. П. Тимошенко // Постметодика. – 2007. – № 6 (77). – С. 7–10. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Розглянуто питання інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітні заклади України. Визначено переваги спеціальних навчальних закладів для вказаних дітей. Розкрито найголовніші аспекти поняття „особливі потреби”. Проаналізовано проблему інтеграції загальноосвітньої та спеціальної шкіл у процесах навчання та виховання учнів з особливими потребами як закономірний етап розвитку системи спеціальної освіти. Проаналізовано результати педагогічного експерименту „Соціальна адаптація й інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання в ЗНЗ” у трьох навчальних закладах Полтавщини. Висвітлено досвід Полтавської спеціальної школи-інтернату для глухих дітей з інтеграції глухих у середовище ровесників, якічують.

22 Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. / Всеукр. фонд „Крок за кроком”, Міжнар. фонд „Відродження” ; [упоряд.: О. О. Патрикеева та ін. ; за заг. ред. В. І. Шинкаренко]. – К.: Плеяди, 2011. – 95 с. – Бібліогр.: с. 94–95. – укр.

Розглянуто добірку практичних матеріалів, спрямованих на планування дій із створення та розвитку в загальноосвітніх навчальних закладах інклюзивного навчального середовища для всіх учасників навчально-виховного процесу. Зазначено, що дані матеріали ґрунтуються на тих знаннях, якими учасники навчально-виховного процесу вже володіють у тій чи іншій мірі. Зосереджено увагу на питаннях інклюзивного підходу до розвитку загальноосвітнього навчального закладу; створення плану його інклюзивного розвитку; на матеріалах для проведення оцінки інклюзивного розвитку: індикаторах та запитаннях; матеріалах для проведення анкетування про інклюзивний розвиток загальноосвітніх навчальних закладів. Констатовано, що означені матеріали сприяють розвитку навчального закладу, надають суттєву допомогу в самостійній розробці кроків, що ведуть до створення інклюзивного навчального середовища, незалежно від того, наскільки „інклюзивним” він сам себе вважає.

23 Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб’єктів навчально-виховного процесу / М. Чайковський // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2012. – № 2. – С. 15–21. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

Зроблено порівняльний аналіз категорій „професійна компетентність”, „професійна майстерність”, „професійна зрілість”. На основі результатів дослідження рівня сформованості інклюзивної компетентності у різних категоріях учасників інтегрованих закладів освіти (ЗОШ м. Хмельницького та

Хмельницького Інституту соціальних технологій) визначено критерії, рівні сформованості інклюзивної компетентності. Констатовано доцільність створення на регіональному рівні системи безперервної спеціальної підготовки учасників навчально-виховного процесу до соціальних контактів і продуктивного співробітництва з учнями і студентами з особливими потребами.

24 Інклюзивна освіта в Україні. Індекс інклюзії, або Наскільки ми розуміємо інклюзивну освіту / Н. Софій // Профтехосвіта. – 2012. – № 1. – С. 9–15. – укр.

Розглянуто проблеми навчання дітей з особливими потребами в Україні. Наголошено, що 16 грудня 2009 року Україна ратифікувала один із найважливіших міжнародних документів у сфері прав людини – Конвенцію ООН про права інвалідів і Факультативний протокол до неї. Висвітлено питання механізму моніторингу інклюзивних шкіл, який отримав назву „Індекс інклюзії”. Подано коротку історію створення та апробації Матеріалів „Індексу інклюзії” (з 2000 року) в Англії, країні-розробниці означеного документу. Зазначено, що він перекладений на 32 мови світу, і на даний час Міжнародна комісія ЮНЕСКО розглядає можливості адаптації посібника для країн, що розвиваються. Визначено „індекс інклюзії” як набір практичних матеріалів, використання яких сприяє розвитку навчальних закладів у напрямі інклюзії. Розкрито питання розробки стратегії інклюзивного розвитку навчального закладу, який здійснюється через процес самооцінювання трьох основних аспектів: культури навчального закладу; освітньої політики на рівні навчального закладу; практики впровадження інклюзивної освіти. Виокремлено проблему вивчення термінології категорії дітей з інвалідністю та/або особливими освітніми потребами. Охарактеризовано чотири частини української версії „Індексу інклюзії”, а саме: „Інклюзія”, „Бар’єри на шляху участі учнів у навчально-виховному процесі”, „Ресурси, спрямовані на підтримку навчання та участі”, „Підтримка розмаїття”. Зосереджено увагу на соціальній моделі розуміння інвалідності й особливих освітніх потреб, напрями якої спрямовані на створення плану інклюзивного розвитку навчального закладу. Констатовано, що досить коротка історія (приблизно 10 років) використання „Індексу інклюзії” у міжнародній практиці та піврічний досвід його використання в Україні засвідчує позитивний вплив цих матеріалів на ширше розуміння інклюзії в цілому та інклюзії в освіті зокрема; на використання інклюзивної термінології, насамперед, на вплив цих матеріалів на процеси організаційного розвитку. Цінність даних матеріалів у тому, що кожен навчальний заклад може адаптувати їх до власних потреб і особливостей своєї діяльності.

25 Інклюзивна освіта в умовах сучасного навчального закладу / І. Яцюк // Нова пед. думка. – 2012. – №2. – С. 159–161. – Бібліогр.: 8 назв. – укр

Розглянуто питання запровадження інклюзивної освіти в Україні. Обґрунтовано специфіку роботи сучасного загальноосвітнього закладу із дітьми з особливими потребами. Зазначено, що у вузькому значенні інклюзивна освіта – це гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи. Визначено завдання, які потрібно виконати для успішного запровадження та функціонування інклюзивної освіти.

26 Інклюзивна форма освіти: досвід колективу загальноосвітнього навчального закладу / Ю. Я. Моклович // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 40–44. – укр.

Висвітлено досвід впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітній школі в рамках проекту українсько-канадської співпраці «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Визначено фактори успішності впровадження інклюзивної освіти в освітню систему України. Відзначено роль формування позитивного психологічного клімату в колективі учнів та загальноосвітнього закладу в цілому для успішної реалізації інклюзивної моделі освіти. Зосереджено увагу на проведенні просвітницької роботи із батьківським колективом. Відмічено особливості організації навчання дітей з особливими потребами в перших класах.

27 Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навч.-метод. посібник / Кол. авторів: А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін. За заг. ред. Л. І. Даниленко. – К.: 2007. – 128 с. – укр.

Висвітлено особливості організації та управління інклюзивною школою, відомості щодо становлення міжнародної та вітчизняної моделі інклюзивної освіти, зарубіжний досвід та практичні поради стосовно адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу, пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. Розглянуто питання налагодження співпраці між школою і батьками, школою і фахівцями, зокрема психолого-медико-педагогічною консультацією. Подано методичні рекомендації щодо реалізації моделі інклюзивної школи з питань: створення й реалізація моделі інклюзивної школи; врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання; формування позитивного ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку; застосування практики відстоювання інтересів дітей на інклюзивну освіту.

28 Інноваційна педагогічна освіта в умовах інформаційного суспільства: матеріали регіон. наук.-практ. конф., 24–25 лют. 2009 р., Дніпропетровськ /

Запоріж. баз. пед. коледж, ВНЗ „Жіноч. пед. коледж „Бет-Хана” / Ред.: О.В. Овчаренко. – Д.: Інновація, 2009. – 151 с. – укр.

Висвітлено актуальні теоретичні, методичні та практичні проблеми педагогічної освіти. Розкрито питання змісту та методики сучасних педагогічних інновацій, використання інноваційних засобів діагностики навчальних досягнень студентів, запровадження в освітній процес інформаційно-телекомунікаційних технологій. Розглянуто активні форми та методи вивчення зарубіжної літератури, можливості використання інформаційних технологій на заняттях з української мови, педагогічні аспекти впровадження модульно-рейтингової технології у навчальний процес педагогічного коледжу. Увагу приділено теоретичним засадам полікультурної освіти в Україні, формуванню у студентів дошкільного відділення готовності до інноваційної діяльності в системі корекційної та інклюзивної освіти, використанню комп'ютерної мережі Інтернет у процесі вивчення суспільних дисциплін

29 Інноваційні підходи до проведення практичних занять з використанням інклюзивних методик для майбутніх учителів трудового навчання / А. Самбор // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. – 2012. – № 3. – С. 36–39. – Бібліогр.: 9 назв. – укр

Досліджено можливості залучення студентів відділень трудового навчання зі спеціальності «Технологічна освіта» до проведення практичних занять у вищих навчальних закладах. Проаналізовано результати, яких студенти досягатимуть, використовуючи на практичних заняттях методики інклюзивного навчання. Визначено, що сутність освіти як соціального інституту полягає передусім у функціях, основні з яких – це розвиток особи і забезпечення стійкого соціально-економічного та науково-технологічного поступу країн з урахуванням як національних і соціокультурних цінностей, так і глобальних тенденцій; культуротворча функція освіти; функція соціалізації. Описано неперервну технологію навчального процесу, але з урахуванням змін, що зумовлені соціальним і технічним прогресом.

30 Інтегроване навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями в умовах середньої загальноосвітньої школи / Н. К. Вічалковська, О. Є. Іваношко, В. Ю. Коляно // Пед. пошук. — 2010. — № 4. — С. 69-72. — Бібліогр.: 14 назв. — укр.

Досліджено становлення особистості школяра в процесі інтегрованого навчання на базі ЗОШ № 20 м. Луцька. Відзначено, що методологічною основою дослідження є Концепція спеціальної освіти дітей з особливостями фізичного розвитку. Визначено специфічні проблеми дітей з особливими потребами в інклюзивному навчанні за умов середньої загальноосвітньої школи. Теоретично обгрунтовано й експериментально виявлено виховний та особистісно-розвивальний потенціал інтегрованого підходу до навчання,

психолого-педагогічні умови та засоби їх реалізації у процесі інклюзії. Вміщено результати експерименту: зміцнення психічного, фізичного, морального здоров'я дітей, підвищення професійної майстерності педагогів, позитивні зміни у ставленні учнів до дітей-інвалідів.

31 Компетентісний підхід у підвищенні кваліфікації педагогів до запровадження інклюзивної моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами / Л. Савчук // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 98–101. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Проведено теоретичний аналіз поняття „професійна компетентність” щодо вчителів, які навчають дітей з особливими освітніми потребами (ДООП). Відзначено, що формування нової філософії ставлення до ДООП знаходиться на перехресті різних поглядів педагогів, психологів, лікарів та всього суспільства в цілому. За результатами аналізу анкетування вчителів початкових класів – слухачів курсів підвищення кваліфікації підсумовано, що варто запровадити спеціальну форму підготовки педагогів з формування в них психологічної готовності до навчання ДООП. Указано, що важливо не зламати, а вдосконалити вже сформовану систему, створити механізми взаємодії загальноосвітньої та спеціальної шкіл. Розкрито зміст моделі Британського проекту "GRASP", за якою проводяться тренінги на кафедрі корекційної освіти Рівненського ОППО. Виведено професіограму вчителя, який працює за умов інтегрованого чи інклюзивного навчання. Запропоновано сформулювати модель компетентності вчителя інклюзивної школи.

32 Лідерство та інклюзивна освіта : [навч.-метод. посіб.] / С. М. Єфімова, С. В. Королук ; [за заг. ред. А. А. Колупасової] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – К.: Пляди, 2012. – 163 с. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – Бібліогр.: с. 158. – укр.

Розглянуто теоретичні та навчально-методичні матеріали до курсу „Лідерство та інклюзивна освіта”. Зосереджено увагу на методологічній основі лідерства. Розкрито такі теми модуля „Лідерство в освіті” як: концепція лідерства; успішне лідерство, вплив лідерства на навчання учнів. У модулі „Розвиток інклюзії в навчальному закладі” висвітлено питання практичних аспектів управління загальноосвітнім навчальним закладом, де впроваджується інклюзивна форма навчання. В означеному модулі виокремлено такі теми: інклюзивна освіта та її забезпечення в навчальному закладі; розвиток шкільної культури, орієнтованої на зміни; критичний аналіз ставлення керівника до інклюзії; розвиток співпраці для задоволення потреб учнів. Зазначено, що посібник адресовано викладачам та слухачам курсів підвищення кваліфікації закладів післядипломної педагогічної освіти, викладачам і студентам вищих навчальних закладів, науковцям, науково-

педагогічним працівникам, керівникам закладів загальної й спеціальної освіти.

33 Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку / [авт. кол.: Чубарук О. В. та ін.] ; редкол.: Клокар Н. І. та ін.] ; Київ. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – Біла Церква : КОПОПК, 2006. – 123 с. – Бібліогр.: с. 123–124. – укр.

У посібнику представлено систему роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в інклюзивних та реабілітаційних групах дошкільних навчальних закладів, педагогічної підтримки родин учнів з особливостями психофізичного розвитку. Розкрито особливості психолого-педагогічного супроводу навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку. Висвітлено сучасні підходи до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів із затримкою психічного розвитку на заняттях з математики, української мови; психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості дітей даної категорії. Уміщено розробку індивідуалізованого навчального плану та навчальних занять з математики в інклюзивному класі, реабілітаційні програми.

34 Мультидисциплінарний підхід як методологічна основа інклюзивного навчання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20 – 21 листоп. 2012 р., Дніпропетровськ / Уклад.: С. І. Васильковська. – Д.: Свідлер А. Л., 2012. – 283 с. – укр.

Розглянуто психологічний та соціальний супровід дитини з особливими освітніми потребами за умов інклюзивної освіти. Наведено диференційну психологічну діагностику загального недорозвинення мовлення у дітей. Проаналізовано проблеми та перспективи розвитку інтегрованої моделі Дніпропетровського обласного методичного психолого-медико-педагогічного центру. Подано історичний аспект підвищення кваліфікації дефектологів психолого-медико-педагогічних комісій в Україні. Викладено практичні аспекти розвитку інклюзивної освіти: складання індивідуальних програм розвитку та навчальних планів. Розкрито проблеми діагностики та корекції раннього дитячого аутизму. Визначено роль інтегрованої взаємодії учасників педагогічного процесу в розвитку гармонійної особистості дитини з порушенням психологічного розвитку.

35 Підготовка дітей із обмеженими психофізичними можливостями до навчання в загальноосвітній школі інтегрованого типу : монографія / Ю. О. Долинний ; Донбас. держ. машинобуд. акад. – Краматорськ : ДДМА, 2012. – 143 с. – Бібліогр.: с. 128–144. – укр.

Розкрито теоретичні, методичні й організаційні аспекти підготовки дітей з обмеженими психофізичними можливостями до навчання в загальноосвітній школі інтегрованого типу. Розглянуто правове забезпечення, проблема підготовки, сутність і структура готовності означених дітей до навчання в загальноосвітній школі. Наголошено, що реабілітаційні заходи стосовно дітей із психофізичними вадами розвитку мають розширюватися за рахунок розвитку сфери корекційної реабілітації, яка повинна починатися досить рано, щоб діти з психофізичними вадами в розвитку ще в ранньому віці могли максимально розвинути свої природні здібності без відриву від сім'ї й у подальшому своєчасно та найбільш повно інтегруватися в суспільство. Обґрунтовано педагогічні умови та здійснено експериментальне дослідження ефективності педагогічних умов підготовки дітей із обмеженими психофізичними можливостями до навчання в загальноосвітній школі інтегрованого типу. Констатовано, що основні положення й висновки монографії можуть стати теоретичним підґрунтям при підготовці спеціалістів різного профілю, зокрема в системі післядипломної освіти, подальшої розробки практичних рекомендацій для фахівців дефектологів, вчителів початкових класів, реабілітологів та соціальних працівників у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації, які безпосередньо працюють з дітьми з особливими потребами.

36 Підготовка майбутніх вихователів до інклюзивного навчання дітей дошкільного віку / Н. Левінець. // Гуманіт. вісн. ДВНЗ „Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди”: Наук.-теорет. зб. – 2008. – № 14. – С. 140–142. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

Презентовано досвід підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до реалізації інклюзивних підходів у навчанні дітей з особливими потребами. Обґрунтовано важливість фахової підготовки до такої роботи, розкрито її зміст та методику.

37 Плекаємо здоров'я дітей / С. Гусаченко // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 2. – С. 94–98. – укр.

Розглянуто досвід роботи Прилуцького дитячого навчального закладу (ДНЗ) „Дитячий будинок інтернатного типу” за власною оздоровчою системою, яка розкрита у змісті інклюзивно-оздоровчої програми „Плекаємо здоров'я дитини”, що включає психофізіологічні, фізкультурно-оздоровчі, лікувально-профілактичні, навчально-виховні напрями. Відзначено, що дошкільний заклад інтернатного типу – це місце постійного перебування та проживання дітей, багато з яких через відсутність батьківського піклування і неблагополучну спадковість мають відхилення у психічному та фізичному розвитку. Залежно від цього, колектив дитбудинку спрямував свою діяльність на лікування дитячих душ та охорону і зміцнення їх здоров'я.

38 Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / А. П. Шеффер, Ж. І. Романчук // Наша школа. – 2012. – № 4. – С. 54–55. – Бібліогр.: 14 назв.

Розглянуто основні положення нормативно-законодавчої бази щодо впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах. Особливу увагу приділено запровадженню на курсах підвищення кваліфікації спецкурсу для педагогічних працівників інтегрованого навчання ЗОШ. Акцентовано увагу на методичних аспектах цієї проблеми, зокрема здійсненні навчального процесу у школі, де, крім учителя ЗОШ, активну участь бере вчитель, який володіє корекційно-компенсаторними технологіями; комплектуванні класів; особливості оцінювання навчальних досягнень учнів.

39 Рівний доступ до якісної освіти / Є. Ярова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 12–19. – укр.

Розкрито організацію освіти в Шевченківському районі м. Києва, спрямовану на утвердження національних інтересів і задоволення потреб особистості та суспільства, яка базується на принципі дитиноцентризму – гуманному ставленні до кожної дитини, незалежно від того, де вона навчається – у школі, в інтернаті, вдома. Наголошено на запровадженні в районі нової моделі школи – школи повного року, яка об'єднує загальноосвітню школу та центр додаткової позашкільної освіти за рахунок розгалуженої мережі гуртків та організації дозвілля під час вихідних днів та канікул. Зазначено про запровадження в деяких школах району інклюзивної форми освіти, яка дозволяє дітям з особливими освітніми потребами навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання. Проаналізовано діяльність освітніх закладів у таких цільових програмах стратегічного розвитку Шевченківського району на 2007–2012 роки як: енергозбереження; ремонт місць загального користування; капітальний ремонт харчоблоків із заміною технологічного обладнання; відновлення роботи груп ДНЗ; комплексні спортивні майданчики; комплексний благоустрій території ДНЗ. Висвітлено досягнення установ району в навчально-виховному процесі, зокрема в зовнішньому незалежному оцінюванні.

40 Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку / С. Миронова, О. Завальнюк // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 8–12. – укр.

На основі анкетування, проведеного серед керівників ЗНЗ різних типів, студентів педагогічних спеціальностей (склад респондентів наведено в таблиці), з'ясовано їх ставлення до проблем інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (ППР) в Україні, проаналізовано суспільні стереотипи сприймання дітей з ППР. Зроблено

висновок щодо несформованості у більшості респондентів емоційної, когнітивної готовності до сприймання дітей з особливими потребами нарівні зі здоровими, відсутності розуміння проблеми об'єднаного навчання дітей. Наголошено, що ефективність спільного навчання і виховання дітей з ППР і здорових однолітків залежить від спеціальної підготовки психолого-педагогічних кадрів, від формування відповідної складової їх професійної компетентності. Сформульовано завдання підготовки вчителів і вихователів для успішного розв'язання досліджуваної проблеми.

41 Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи / О. Таранченко // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 18–24. – укр.

Висвітлено роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи в діалектичному протистоянні традиційної експертної моделі та моделі надання послуг. Осмислено сутність понять „інтеграція”, „інклюзія” в контексті залучення дітей з різними здібностями до всіх аспектів освіти. Розглянуто завдання педагога у впровадженні інклюзивної освіти, наведено характеристики спільних консультацій. Відмічено креативність методу фасилітації, висвітлено його сутність, критерії та показники сформованості компетенцій фасилітатора. Обґрунтовано та акцентовано увагу на інклюзивності як домінуючій складовій процесу впровадження інноваційної освіти, проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на процес змін, запропоновано шляхи та засоби для досягнення позитивних результатів. Поглиблено уявлення про практичне дослідження як форму підвищення кваліфікації педагогів, метою якого є вдосконалення практик та залучення учасників дослідження

42 Упровадження в навчально-виховний процес інклюзивного навчання. Із досвіду роботи Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 3 / Т. П. Мамоток // Пед. вісн. – 2011. – № 2. – С. 44–46. – Бібліогр.: 2 назв. – укр.

Обґрунтовано теоретичні, організаційні аспекти проекту інклюзивного навчання на базі Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів N 3, та етапи його реалізації. Розкрито зміст, визначено соціально-педагогічні умови, форми, методи інклюзивної освіти молодших школярів з вадами опорно-рухової системи. На практичному етапі впровадження даного проекту розглянуто певні аспекти навчально-виховного процесу (НВП) в спеціальному класі, тобто класі, в якому впроваджена часткова інклюзія. Висвітлено організацію НВП в другій половині дня, освітні послуги та соціальне забезпечення дітей цього класу, очікувані результати проекту. Акцентовано увагу на проблемі узагальнення та розповсюдження досвіду, набутого під час роботи з дітьми за умов інклюзивної освіти, так як масштаби проекту обмежені як кількістю дітей, так і рамками навчальних закладів області.

43 Упровадження інклюзивної освіти на базі середньої загальноосвітньої школи / О. Усенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 57–60. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Проаналізовано можливості запровадження інклюзивної освіти в роботу загальноосвітніх навчальних закладів. Виокремлено документи чинного законодавства щодо освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Обґрунтовано необхідність проведення експерименту по введенню інклюзивної освіти для дітей молодшого шкільного віку з тяжкими вадами мовлення в середній загальноосвітній школі №139 м. Києва у 2010-2011 навчальному році. Розкрито хід експерименту, зокрема завдання корекційно-розвивальної роботи, психолого-педагогічного супроводу. Зазначено, що можливість виконання такого експерименту в означеній школі обумовлюється наявністю в ній спеціалістів високої кваліфікації.

44 Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Антонюк // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 121–123. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Проаналізовано стан проблеми готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами. Визначено основні завдання інклюзивної освіти відповідно до Концепції Міністерства освіти та науки України. Наведено тему експериментальної роботи лабораторії інклюзивної освіти Рівненського ОІППО „Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання”. Підкреслено, що в Україні наявний парадокс: законодавство декларує права дітей з особливими потребами на розвиток, здобуття освіти, на соціальну інтеграцію, але воно не вказує практичних механізмів їх реалізації. Стверджено, що процеси інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в ЗНЗ набудуть значного поширення і стануть успішними за умови зміни в суспільстві ставлення до цих дітей та до ідеї інклюзії, покращання матеріального забезпечення системи освіти, здійснення необхідної фахової підготовки майбутніх педагогів і проведення їх масової перепідготовки.

45 Школа сприяння здоров'ю – складова школи соціалізації особистості / Л. Доні, І. Гриньова, Т. Сліпа, І. Чокова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 3. – С. 4–16. – укр.

Висвітлено досвід НВК „Балтська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №2 – гімназія” щодо формування однієї з основних життєтворчих компетенцій випускника-гімназиста – формування здорового способу життя у контексті становлення та розвитку життєстійкості, життєвої компетентності особистості. Теоретично обґрунтовано модель формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу, модель Школи сприяння здоров'ю. Визначено компетенції здорового способу життя в загальній системі

навчання та виховання. Розглянуто питання впровадження здоров'язберігаючих, здоров'яформуючих, здоров'язміцнюючих технологій як запоруки сприянню гармонійній особистісній та соціальній адаптації школярів. Наголошено на орієнтованій на учня системі викладання в школі, зокрема застосуванні природовідповідного підходу у навчанні, який є важливим напрямком профілактики шкільних неврозів. Зосереджено увагу на валеологічному моніторингу, який проводиться в школі у формі відстеження стану здоров'я гімназистів упродовж їхнього навчання. Як приклад подано „Картку розвитку учня початкових класів”, „План спостереження”, „Анкету для батьків”. Розкрито систему спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи, програму „Здоров'я”, клубну роботу. Виокремлено питання інклюзивної освіти як шляху до всебічного розвитку дітей адаптивної школи соціалізації особистості. Вказано на найважливіші механізми сімейної соціалізації.

Роз. 3. Батьки та інклюзія.

Важлива роль у процесі соціального інтегрування дитини з порушеннями психофізичного розвитку відводиться сім'ї, яка в ідеалі виступає одним із основних факторів її „входження” в систему суспільних відносин. Особливості сім'ї, її активності у процесі розвитку й освіти дитини визначає її психофізичний і соціокультурний статус в майбутньому, рівень реабілітаційного та соціально-інтеграційного потенціалу, ступінь готовності до інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.

Сім'я в процесі виховання, соціального інтегрування дитини з особливими потребами зіштовхується з величезною кількістю труднощів. Це і відсутність психолого-педагогічного супроводу, необхідного медичного лікування, реабілітаційної допомоги дітям тощо. Часом найближчі для хворої дитини люди самі перебувають у стані хронічного стресу, викликаного недугою дитини, обставинами лікування, виховання, навчання, професійного становлення своєї особливої дитини. Все це ускладнює соціальну інтеграцію дитини, що має обмежені можливості, в середовищі її здорових однолітків. Інклюзія має сприяти залученню батьків до вирішення цих проблем, а батьки, в свою чергу, мають навчитися співробітництву задля максимально комфортного процесу виховання та навчання дитини з особливими потребами.

Участь батьків у шкільному житті може значно покращити успіхи дитини з психофізичними порушеннями. Важливо, аби батьки брали участь у прийнятті рішень щодо освіти своєї дитини. Саме вони можуть надавати важливу інформацію для планування, впровадження й адаптації програми для найкращого задоволення постійно змінних потреб своєї дитини.

Батьки можуть по-різному брати участь у житті шкільної громади – від залучення до шкільних засідань до волонтерської діяльності у школі.

Рішення про форму співпраці необхідно обирати залежно від здібностей, інтересів, потреб сім'ї, виду робіт та ін. Участь батьків у шкільних нарадах або робота в шкільних комітетах може дати інформацію про навчальну діяльність, допомогти налагодити стосунки з іншими батьками та персоналом школи, а також сприяти спільній роботі для забезпечення якісної освіти всіх дітей. На шкільних нарадах виробляються спільні пропозиції керівництву щодо освітніх питань: політики, пріоритетів програм, бюджету, особливих потреб, шкільного клімату та планування заходів.

Батьки мають знати, що потрібно шукати підтримки не лише в школі, а й у ширшій громаді. Можна отримати поради, інформацію та допомогу від інших людей, різних організацій і спілок, соціальних служб у громаді. Такі зв'язки нівелюють відчуття ізольованості й надають можливість ділитися своїми знаннями й досвідом з іншими.

Посібники, подані у розділі, стануть дороговказом батькам дітей з особливими освітніми потребами у вирішенні соціальних і правових проблем, нададуть методичні поради щодо їхнього розвитку та адаптації у суспільстві.

46 Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : комплект метод. посіб. : в 9 кн. / [МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої]. – [К. : Літопис-XX, 2010]. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – укр.

Розглянуто практичні питання інклюзивного навчання, враховуючи сучасні тенденції, передовий канадський, міжнародний та український досвід. Ознайомлено з поняттям „інклюзія” та „інклюзивне навчання”, правовою базою підтримки розвитку інклюзивного навчання в Україні. Подано екскурс в історію розвитку інклюзивного навчання у світі. Проаналізовано переваги і недоліки навчання дітей з особливими освітніми потребами у спеціальному навчальному закладі та звичайному закладі в умовах інклюзії. Розкрито проблеми інклюзивного навчання і виховання дітей із затримкою психічного розвитку, із порушенням зору, із вадами слуху, із порушенням розумового розвитку, церебральним паралічем, гіперактивних дітей, із розладами аутичного характеру, порушенням мовленнєвого розвитку. Зазначено, що комплект методичних посібників рекомендовано батькам, що мають дітей з особливостями психофізичного розвитку, педагогам загальноосвітніх навчальних закладів, студентам педагогічних вузів, вихователям дошкільних навчальних закладів, методистам та працівникам соціальних служб.

47 Сім'я з „особливою” дитиною та її емоційні установки / І. Я. Іванюк // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти. – 2008. – Вип. 41. – С. 58–61. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.

Зазначено, що інвалідів у нашому суспільстві сприймають по-різному: одні до них абсолютно байдужі, інші співчують, треті – активно допомагають їм. Розкрито основні переживання батьків, які мають дітей з особливими потребами та обґрунтовано важливість соціально-психологічної підтримки сім'ї у ході соціалізації дітей з особливими потребами. На рівні суспільства спостерігається неприйняття „нетиповості”, а на рівні сім'ї можна спостерігати серйозні конфлікти. Підкреслено, що поява неповносправної дитини – це руйнування очікувань, пов'язаних з майбутнім; основний тягар по догляду за дитиною-інвалідом частіше всього лягає на матір. Наголошено, що така дитина вимагає особливого піклування і турботи. Визначено, що соціально-психологічна робота з сім'єю – важлива складова частина соціально-психологічної допомоги дітям-інвалідам.

48 Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К.: Логос, 2000. – 87 с. – укр.

Висвітлено соціальні, соціально-психологічні та економічні умови утримання і виховання дітей-інвалідів та дітей з вадами психофізичного розвитку в сім'ї періоду демократизації суспільства і переходу до ринкових відносин. На основі теоретичного осмислення результатів опитування батьків проаналізовано соціально-психологічний стан сім'ї, шляхи адаптації батьків до нової життєвої ситуації. Розкрито зарубіжний досвід реалізації політики соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими потребами.

49 Створення ресурсних центрів : посіб. для батьків дітей з особливими освіт. потребами / Всеукр. фонд „Крок за кроком” ; [за ред.: В. В. Засенка, Н. З. Софій]. – К.: ФО-П Придатченко П. М., 2007. – 216 с. – укр.

Розглянуто інформаційні матеріали, які можуть стати у пригоді всім, кому не байдужа доля дітей з особливими освітніми потребами. Зосереджено увагу на описі експериментальної програми із залучення означених дітей до загальноосвітніх закладів; основних міжнародних документах, які захищають одне з основних прав кожної дитини – право на рівний доступ до якісної освіти; на результатах дослідження з даної проблематики, що були проведені за період 2003–2006 роки; списку вітчизняних і міжнародних організацій, які надають різноманітні послуги дітям з особливими освітніми потребами та їхнім родинам. Наголошено, що посібник виданий в рамках проекту „Створення інформаційно-ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами” за підтримки програми ТАСІС „Розвиток організаційного партнерства” Європейської комісії, і реалізований Всеукраїнським Фондом „Крок за кроком” у партнерстві з Міжнародною асоціацією „Крок за кроком” у 2005–2007 роках.

50 Як досягти змін: посіб. для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освіт. проблемами та громадської діяльності

/ Всеукр. фонд „Крок за кроком” ; [уклад.: Н. Софій, Ю. Кавун]. – К.: ФО-П Придатченко П. М., 2006. – 140 с. – укр.

Розглянуто опис основних практик адвокатства або відстоювання та захисту одного з основних прав усіх дітей – права на освіту та розвиток у родинному середовищі у контексті забезпечення цього права для дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків, а також інші приклади громадської діяльності. Подано визначення понять „інклюзивна освіта”, „діти з особливими освітніми потребами”. Наведено конкретні приклади адвокатських практик з досвіду інклюзивних освітніх закладів. Представлено тренінговий модуль з адвокатства. Зазначено, що посібник дає можливість батькам дітей з особливими освітніми потребами стати компетентними захисниками прав своїх дітей для подальшого використання цих навичок у відстоюванні прав дитини на рівний доступ до якісної, інклюзивної освіти, забезпечення економічної та соціальної незалежності дітей у майбутньому.

Роз. 4. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання

Корекційно-розвивальна робота – вагома складова інклюзивного навчання. Її здійснюють спеціальні фахівці: корекційний педагог, логопед, спеціальний психолог, соціальний працівник. Не стоять осторонь корекційної допомоги й інші учасники мультидисциплінарної команди, а саме: вчителі, асистенти вчителів, музичні керівники, фахівці з ЛФК та ін. Значна роль у закріпленні корекційної роботи належить батькам. Корекційно-розвивальна робота розглядається як підґрунтя організації навчально-виховної роботи, зокрема в інклюзивній школі: без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей; ускладнюється процес оволодіння необхідними для них знаннями, вміннями, навичками, становлення поведінки, соціалізації особистості. Проте особливості корекційно-розвивального впливу визначаються не стільки закономірностями засвоєння навчального матеріалу, скільки його метою, визначеною відповідно до предмета корекції, його сутності, психологічних закономірностей впливу на нього. Саме предмет корекції, тобто те, що необхідно виправляти та розвивати в дитини, визначає мету, пошук спеціальних шляхів організації педагогічного процесу, добір відповідних методичних засобів та змісту навчання, показники його результативності. Слід зазначити також, що в корекційно-розвивальній роботі першочергову роль відіграють не окремі засоби корекції та методичні прийоми, а особистість вчителя, тобто сукупність соціальних, емоційно-вольових і характерологічних якостей педагога, котрий реалізує філософію інклюзії.

Реферати на публікації, розміщені у розділі, розкривають сучасні підходи до корекційної роботи в умовах інклюзивної освіти.

51 З досвіду роботи психолого-медико-педагогічних консультацій України: посіб. / Мін-во освіти і науки України, Укр. наук.-метод. центр практ. і соц. роботи АПН України, Центр. психолого-медико-пед. консультація МОН України ; [за ред. Обухівської А. Г., Ілляшенко Т. Д.] . – К.: [б. в.], 2008. – 207 с. – Бібліогр.: с. 75. – укр.

Висвітлено досвід роботи психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК), які сьогодні активно трансформуються в багатофункціональні осередки допомоги дітям з психофізичними порушеннями: здійснюють діагностичну та корекційну роботу з дітьми, консультують батьків та педагогів з питань виховання, навчання та розвитку дітей вказаної категорії в сім'ї і школі, взаємодіють зі шкільними ПМПК та психологічною службою системи освіти. Розглянуто питання планування роботи ПМПК; процедури оцінки розвитку дітей раннього віку в системі раннього втручання; обстеження фізичного розвитку, пізнавальної діяльності, мовленнєвих особливостей, емоційно-соціальної поведінки дитини 1,5 років, 2-х років, 3-х років; використання елементів арт-педагогіки в корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку; правил спілкування батьків з дитиною та здійснення корекційної роботи в сім'ї. Наголошено, що всі нерозв'язані проблеми становлення системи ПМПК відобразилися в нерівноцінності того досвіду, який відображено у посібнику. Констатовано, що сьогоднішня мережа ПМПК і зміст її роботи є прообразом тієї системи потужних центрів розвитку дитини, яка передбачена Законом про спеціальну освіту.

52 Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка / Ред.: О. В. Гаврилов; В. І. Співак. – Кам'янець-Поділ.: Аксіома, 2009. – 462 с. – (Сер. соц.-пед.; Вип. 12). – укр.

Представлено матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції „Стан та перспективи розвитку корекційної освіти”. Наведено сучасні підходи до організації навчально-виховної, корекційно-розвивальної, реабілітаційної роботи з різними категоріями дітей та дорослих з порушеннями психофізичного розвитку (ПФР). Розглянуто питання формування практичної діяльності в учнів з вадами розвитку на уроках соціально-побутового орієнтування. Наведено порівняльну характеристику раннього розвитку дітей з психофізичними порушеннями. Визначено провідні фактори ризику перинатального ураження центральної нервової системи й основні підходи до оцінки ПФР дітей раннього віку. Висвітлено проблеми формування комунікативної діяльності дітей дошкільного віку (ДВ) з порушеннями ПФР. Проаналізовано особливості прояву гіперактивності та дефіциту уваги як мінімального мозкового ушкодження у дітей раннього та ДВ. Розкрито психолого-педагогічні основи корекційно-педагогічної допомоги дітям ДВ з синдромом Дауна, аспекти організації професійного навчання у спеціальних загальноосвітніх школах для дітей з

порушеним інтелектом у контексті соціальної адаптації, феномен соціальної поведінки дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями за умов інклюзивного навчання.

53 Ігрова діяльність як засіб підготовки дітей з відхиленням зору до навчання в загальноосвітній школі / В. М. Вертугіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти 2011р.– № 44. – С.46–49. – укр.

Піднято питання формування основних передумов ігрової діяльності дітей з порушенням зору на етапі підготовки до школи. Розглянуто проблему подолання труднощів у реалізації означеного виду діяльності дітьми даної категорії. Наголошено на особливостях розвитку дітей з патологією зору в умовах інклюзивної освіти.

54 Інтегрований навчально-корекційний курс засвоєння основ грамоти із залученням нових інформаційних технологій // Дефектологія. – 2010. – № 1. – С. 18–24. – укр.

Розглянуто одне з провідних завдань дошкільної освіти – опанування дитиною з особливими потребами основ грамоти, яке має відбуватися вже на ранніх етапах навчання з урахуванням провідних видів діяльності, притаманних дітям відповідного віку, а саме через гру, образотворче мистецтво тощо. Зазначено, що заняття мають поєднувати декілька провідних завдань: навчальні, виховні, корекційно-розвивальні. Вміщено інтегрований зміст навчально-корекційного курсу засвоєння основ грамоти та вимоги до навчальних досягнень учнів дошкільного віку з психофізичними особливостями, із порушеннями мовлення, опорно-рухової системи першого року навчання як в умовах спеціального закладу, так і в закладах, де впроваджується інклюзивна форма навчально-виховного процесу із залученням нових інформаційних технологій.

55 Корекційна підтримка в контексті психологічної допомоги дітям із психофізичними вадами / Г. Афузова // Дефектологія. – 2010. – № 1.– С. 47–48. – укр.

Висвітлено основне завдання сучасної науки – сприяння повноцінній соціальній адаптації дітей з обмеженими психофізичними можливостями, інтеграції їх у суспільство через впровадження системи інклюзивного навчання, допомогу в гармонізації їх особистісного та інтелектуального потенціалу, виправлення порушень у психічному розвитку. Вказано напрями корекційної підтримки дітей з вадами психофізичного розвитку: підтримка самих дітей і підлітків та їхніх батьків, яку розглядають як систему заходів, спрямованих на зниження емоційного дискомфорту в зв'язку із захворюванням дитини та необхідністю взаємодії з такою дитиною, зміцнення впевненості в можливостях дитини. Відмічено, що дітям з

обмеженими психофізичними можливостями у процесі психологічної корекційної підтримки надається допомога в компенсації наявних недоліків, у формуванні адекватної самооцінки, навичок комунікації, у подоланні особистісних розладів і порушень емоційної сфери тощо.

56 Курс „Корекційна педагогіка” у структурі підготовки майбутнього педагога дошкільної освіти / О. Мартинчук // Гуманіт. вісн. ДВНЗ „Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди”: Наук.-теорет. зб. – 2008. – Вип. 14. – С. 151–154. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Висвітлено один з напрямів програми дій держави стосовно реалізації інклюзивного навчання в Україні, яким передбачено введення до навчальних планів ВНЗ дисципліни „Корекційна педагогіка”, що має на меті забезпечити підготовку майбутнього дошкільного педагога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Запропоновано до розгляду особливості організації та основні складові змісту цієї дисципліни, які є значущими для формування фахових компетенцій дошкільного педагога.

57 Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. / О. В. Мартинчук ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Пед. ін-т. – К., 2010. – 287 с. – Бібліогр.: 82 назв. – укр.

Висвітлено теоретичні та прикладні аспекти розвитку, навчання і виховання дітей раннього та дошкільного віку (РДВ), особливості їх психофізичного розвитку за умов спеціальної й інклюзивної освіти. Особливу увагу приділено питанням організації, завданням і змісту корекційно-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами, за умов загальноосвітнього простору. Розкрито особливості психолого-педагогічного супроводу дітей РДВ, які виховуються у дошкільних навчальних закладах загального типу.

58 Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Поділ., 2010. – 264 с. – Бібліогр.: с. 242–248. – укр.

Висвітлено загальні питання корекційної педагогіки та спеціальної психології. Наведено психолого-педагогічну характеристику дітей з порушеннями психофізичного розвитку та розкрито особливості роботи з ними за умов корекційної та інклюзивної освіти, зокрема, розвитку, навчання та виховання дітей з порушеннями мовлення, опорно-рухової системи, слухової та зорової функції, інтелекту, емоційно-вольової сфери, затримкою психічного розвитку. Увагу приділено питанням психолого-педагогічної корекції відхилень у поведінці дітей.

59 Основы коррекционной педагогики. Учебное пособие для студентов психолого-педагогического профиля. – Одесса: Издатель Н. П. Черкасов, 2008. – 166 с. – рус.

Розглянуто основні види дитячих аномалій і причини їх виникнення. Ознайомлено з основними формами паталогії слуху і зору, їх впливом на розвиток мовлення і формування особистості; основними формами порушення мови та їх впливом на загальний розвиток дитини і оволодіння нею грамотою. Виділено психологічні особливості дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, види відхилень інтелектуального розвитку, ступені розумової відсталості і типи затримки психічного розвитку. Розкрито особливості прояву раннього дитячого аутизму, види акцентуацій характеру і особистісних розладів, а також їхні характерні прояви в дитячому віці. Після кожного розділу в підручнику подано запитання та завдання для самоконтролю, в кінці – питання для підсумкового контролю, тематика рефератів, а також глосарій спеціальних термінів і додатки „Дактильна абетка (російський варіант)”, „Шрифт Брайля (російський варіант)”. Констатовано, що підручник направлено на озброєння педагогів і психологів знаннями про систему навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального і фізичного розвитку, основних методах їх психолого-педагогічної діагностики і корекції.

60 Психологічні основи корекційного виховання дітей з аутистичними порушеннями: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.08 / Д. І. Шульженко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 45 с. – укр.

Визначено психологічні основи сучасного корекційно-виховного процесу, який розгортається в усіх типах державних, недержавних, дошкільних, шкільних, інклюзивних, освітньо-реабілітаційних закладах і за умов домашнього виховання дітей з аутистичним спектром порушень. Проаналізовано світові та вітчизняні тенденції терапевтичної та психолого-педагогічної допомоги аутичним дітям і труднощі їх соціальної інтеграції. Встановлено відсутність цілісної системи класифікацій, які б розкривали психологічні особливості аутичних дітей відповідно до комплексного (медико-психолого-педагогічного підходу). Розроблено класифікації, зокрема з урахуванням клінічних показників аутистичного спектру, особистісного спрямування дитини на навколишнє середовище та психолінгвістичних показників розвитку дитини. З'ясовано психологічні механізми запуску аутистичних розладів, особливості інтелектуального розвитку дітей з аутистичним спектром порушень відповідно до класифікацій. Розроблено корекційні прийоми попередження та подолання аутистичних проявів. Проаналізовано рівні професійної готовності студентів-дефектологів до корекційної роботи з аутичними дітьми. Розкрито сутність індивідуальної форми корекційного навчання та виховання. Виявлено закономірності

корекційного виховання за умов наступності між спеціалістом і родиною аутичної дитини

61 Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтессорі: навч. посіб. / В. І. Бондар, А. М. Ільченко. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 252 с. – Бібліогр.: с. 233–251. – укр.

Проаналізовано основні етапи формування світогляду та психолого-педагогічних поглядів М. Монтессорі, висвітлено її життєвий і творчий шлях. Виявлено основні умови розвитку дітей. Визначено внесок італійського психолога, педагога у розв'язання проблеми навчально-виховної роботи з дітьми, які мають порушення інтелекту у контексті актуальних питань сучасного розвитку національної спеціальної школи та корекційної педагогіки. Показано можливість практичного використання наукової спадщини М. Монтессорі у навчально-виховному процесі сучасних спеціальних загальноосвітніх закладів, зокрема, з інклюзивною (інтегрованою) освітою. Подано матеріали для корекції вад психофізичного розвитку дітей.

62 Розвиток творчих здібностей дітей з особливими потребами / Л. Строкатюк // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011р.– № 4.– С. 95–96. – укр.

Висвітлено досвід роботи з дітьми Шепетівського міського центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів, які потребують особливої уваги. Наголошено, що основними напрямками діяльності є фізична реабілітація дітей, що мають вади розвитку опорно-рухового апарату, вади слуху, зору та інтелекту, в поєднанні з корекційною педагогікою. Відзначено важливість співпраці центру з вищими навчальними закладами, середньо спеціальними закладами в напрямі підтримки інклюзивної освіти.

Роз.5. Особистісно-орієнтоване навчання в інклюзивній освіті

Основна мета загальноосвітнього навчального закладу, в якому впроваджується інклюзивне навчання – надання індивідуально-орієнтованої педагогічної, психологічної та соціальної допомоги дітям, що мають особливі освітні потреби. Відповідно першочерговим завданням є підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, які б запроваджували систему індивідуально-диференційованого підходу на основі особистісно-орієнтованої моделі освіти, яка передбачає організацію навчальної діяльності з використанням індивідуальних навчальних планів. Індивідуальний навчальний план (ІНП) – найбільш важливий документ для дітей з особливими освітніми потребами. Він описує забезпечення для учнів та вміщує такі розділи: загальне визначення інформації про учнів; теперішній рівень функціонування з описом останнього розміщення; рекомендації

комітету, який оцінює учнів; інструктивні цілі й об'єкти з поділом їх оцінювання; визначення модифікації класних кімнат. Одна з важливих функцій ІНП – повідомляти про особливості й умови навчання всіх, хто пов'язаний з життям і розвитком учня, особливо батьків. Таким чином, учням з порушеннями психофізичного розвитку надається можливість здобуття освіти, що відповідає їньому інтелектуальному потенціалу. При цьому особливий акцент робиться на особистісну орієнтацію навчання, оскільки вона характеризується суб'єктно-суб'єктивною взаємодією, що вимагає створення умов для вияву продуктивно-творчої активності учнів. При організації навчального процесу перевага надється індивідуально-груповій формі діяльності з врахуванням готовності й здібностей особистості.

У розділі вміщено матеріали як загального плану про особливості навчання дітей з вадами психофізичного розвитку, як і публікації про організацію навчання дітей з окремими порушеннями у розвитку, зокрема порушеннями слуху, зору, розумових здібностей.

63 Діти з порушенням слуху в інклюзивному закладі / О. Таранченко // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 4. – С. 3–8. – укр.

Висвітлено особливості організації навчання дітей з порушеннями слуху в масовому загальноосвітньому закладі. Розглянуто вади мовлення дітей з порушенням слуху, які мають свою своєрідність. Визначено найбільш типові граматичні помилки з української мови у дітей з порушенням слуху. Досліджено процес виконання вправ на уроках мови у дітей із втратою слуху. Викладено переваги навчання в масовій школі та в спеціальному інтернатному закладі дітей з вадами слуху. Зроблено висновок про роль педагога та батьків у цьому процесі, від яких вимагається не лише терпіння та любов до дитини, а й відповідні спеціальні знання.

64 До проблеми інклюзивного навчання учнів з особливими потребами / О. Мороз // Нова пед. думка. – 2007. – № 2. – С. 61–63. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.

Висвітлено процес навчання учнів з особливими навчальними потребами у загальноосвітньому навчальному закладі в контексті проблеми модернізації освіти в Україні. Розглянуто й охарактеризовано проблеми, пов'язані з організацією навчання, виховання та реабілітації дітей з вадами фізичного розвитку. Досліджено перспективи розвитку національної освітньої системи

65 Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі / Т. Сак, Р. Процюк // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 3. – С. 12–16. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Розглянуто зміст і структуру індивідуального навчального плану учня з особливостями психофізичного розвитку. Подано блок-схеми індивідуального навчального плану, психолого-педагогічні умови та рекомендації щодо його розробки за умов інклюзії. Зазначено, що індивідуальні навчальні плани, розроблені на основі того чи іншого типу навчальних програм, забезпечують умови для успішного залучення дітей до навчальної діяльності. Визначено позитивні моменти та переваги такого навчання. Зроблено висновок про значення індивідуального плану, який активно використовується у навчанні, та методики роботи з ним.

66 Інклюзивне навчання : метод. рек. / О. Гордійчук ; [відп. за вип. Руснак І. С.] ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 47 с. – Бібліогр.: с. 44–45. – укр.

Розглянуто навчально-методичний комплекс, який сприятиме опануванню курсу „Інклюзивне навчання”. Зазначено, що програма курсу побудована згідно з думками і переконаннями автора про існування такої залежності: чим нижчий рівень інтелектуального розвитку дитини, тим вищим має бути рівень освідченості вчителя. Окреслено мету і завдання курсу, а також компетенції, яких мають набути студенти 5-го курсу у процесі вивчення дисципліни. З метою реалізації основних теоретичних положень навчальної дисципліни у програмі виокремлено два розділи: „Теоретико-методологічні основи інклюзивного навчання дітей з особливими потребами” і „шляхи впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу”. Наголошено, що в кожному з них передбачаються лекційні, семінарські, практичні заняття та самостійна робота студентів.

67 Інноваційні технології в навчально-виховний процес дітей з особливими освітніми потребами : [навч.-метод. посіб.] / В. Шнайдер ; Хмельниц. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Хмельницький : ОППО, 2010. – 155 с. – укр.

Розглянуто питання готовності педагогів до інноваційної діяльності. Висвітлено досвід роботи щодо впровадження інноваційних технологій в навчальний процес центру реабілітації слабоворих дітей та багатопрофільного навчально-реабілітаційного центру м. Кам'янець-Подільського. Наголошено, що посібник створено з метою підвищення поінформованості керівників, педагогічних працівників загальноосвітніх, спеціальних, спеціалізованих, дошкільних навчальних закладів, психологів, соціальних педагогів, батьків щодо впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес дітей з особливостями психофізичного розвитку.

68 Метод проектів та його застосування в навчанні дітей з особливими освітніми потребами / Л. Савчук // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 1. – С. 24–30. – Бібліогр.: 15 назв. – укр.

Розглянуто актуальну проблему корекційної допомоги дітям, які стикаються із труднощами в навчанні і без спеціальних педагогічних заходів не можуть засвоїти навчальну програму. Зауважено, що дитина з обмеженими можливостями потребує особливої уваги, оскільки вона має знижену працездатність, слабкі емоційно-вольові напруження під час розв'язування навчальних завдань, недостатність ініціативи, недоліки самоконтролю. На засадах гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі визначено основні компоненти навчально-пізнавальної діяльності учнів, її структуру, основні способи формування навчально-пізнавальних мотивів. Висвітлено проектну систему навчання, або метод проектів, за якого учні включаються в практичну діяльність та опановують теоретичні знання. Наведено орієнтовний план реалізації навчальних проектів у процесі розвитку життєвої компетентності учня, серед яких: творчі, ігрові пізнавальні, дослідницькі, культурологічні, інформаційні, екологічні, економічні, практично зорієнтовані, соціальні, профільні, інтегровані та життєві проекти. Подано характеристики цих проектів та особливості проектної діяльності в навчанні дітей з особливими освітніми потребами.

69 Можливості когнітивного розвитку учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти / Л. М. Манилова // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України „Проблеми загальної та педагогічної психології”. – 2011. – № 4. – С. 236 – 240. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

Висвітлено надзвичайно актуальну проблему навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Визначено основні завдання і напрямки роботи загальноосвітньої школи в успішному розв'язанні цієї проблеми: в організації системи ефективного психолого-педагогічного супроводу процесу навчання дітей з особливостями розвитку; в забезпеченні ефективності процесів діагностики, корекції, адаптації та соціалізації цих дітей; в розробці і апробації нових форм організації навчальної та позакласної діяльності; в розробці індивідуальних маршрутів та планів; в створенні єдиного психологічно комфортного освітнього середовища для дітей, які мають різні стартові можливості у навчанні; в подоланні негативних особливостей емоційно-особистісної сфери дітей через включення їх в успішну діяльність; в зміні суспільної свідомості щодо дітей з особливостями в розвитку. Розроблено і попередньо апробовано комплекс з 60-ти розвивальних вправ на складання орнаментів з кубиків Косса, направлений на корекцію розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

70 Навчання дітей з порушеннями зору в масових загальноосвітніх закладах / А. Колупаєва // Дефектологія. – 2011. – № 1. – С. 13–17. – укр.

Розглянуто особливості та вимоги до навчання дітей з порушеннями зору в масових навчальних закладах: дотримання санітарно-гігієнічних умов, використання озвучених підручників, спеціальних дидактичних посібників, розрахованих на дотикове або на зорово-дотичне сприймання, спеціальних адаптивних оптичних та неоптичних пристроїв, проведення тифлопедагогічних методичних консультацій для учителів, учнів і батьків у спеціальних школах. Виокремлено методичні прийоми, застосування яких сприятиме забезпеченню навчальних потреб таких учнів в інклюзивних умовах. Обґрунтовано значення організаційних і психологічних факторів для їхньої адаптації в новому середовищі. На основі індивідуальних спостережень за виконанням завдань учнями з порушенням зору рекомендовано визначати їх робоче навантаження, відслідковувати темп і якість їх роботи в порівнянні з аналогічними показниками дітей, котрі не мають проблем із зором

71 Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Л. В. Будяк ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – Київ : [Б. в.], 2010. – 23 с. – Бібліогр.: с. 19–20. – укр.

Досліджено організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в сільській школі. Висвітлено теоретичні, методологічні та практичні підходи до проблеми інклюзивного процесу навчання дітей з особливими потребами у працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. Розглянуто позитивні сторони інклюзивних процесів та перешкоди і труднощі, які виникають під час впровадження інклюзивної освіти. Наголошено на потребі розробки нормативно-правових, психолого-педагогічних, програмно-змістових, соціально-психологічних засад. Систематизовано недоліки сучасної системи спеціальної освіти. Окреслено перспективи розвитку інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Представлено результати констатувального експерименту, в якому взяли участь учні початкових класів сільської загальноосвітньої школи, вчителі, вихователі, батьки. Визначено особливості навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в сільській загальноосвітній школі в умовах стихійного інтегрування. Вивчено можливості педагогів сільських загальноосвітніх шкіл щодо надання необхідної підтримки учням, які її потребують. Констатовано, що виділені напрями корекційної педагогічної діяльності з розробленим і науково обґрунтованим корекційно-розвивальним блоком, допоможуть нівелювати відмінності у розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку та їхніх здорових однолітків, дадуть змогу подолати труднощі у навчанні, шкільній адаптації та соціалізації. Засвідчено необхідність визначення та

впровадження організаційно-педагогічних умов, які б забезпечили організаційно-методичне, навчально-дидактичне та корекційно-розвивальне спрямування інклюзивної освіти в сільській загальноосвітній школі.

72 Організація індивідуального навчання дітей з вадами психофізичного розвитку / П. Л. Батрак // Пед. вісн. – 2009. – № 3. – С. 62–63. – укр.

Обговорено організацію індивідуального навчання дітей з вадами психофізичного розвитку. Окреслено категорії дітей з вадами психофізичного розвитку.

73 Організація навчального процесу в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. – 2011. – № 2. – С. 8–11. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Розглянуто механізми адаптації тематичного плану для учня з особливими освітніми проблемами. Розкрито особливості планування уроків на основі тематичного плану в інклюзивному класі – важливо, щоб у плануванні було відображено, яким чином специфіко-індивідуальні цілі й завдання для дитини з особливими освітніми потребами вплітаються в загальний контекст уроку. Висвітлено сутність інклюзивних прийомів викладання та їх місце у структурі уроку. Описано особливості адаптації навчально-дидактичних матеріалів для учня з особливими потребами.

74 Особливості інтегрування дітей з порушенням слуху в загальноосвітній простір / В. Жук // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 3. – С. 16–19. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.

Розглянуто існуючі підходи до організації спеціального супроводу дітей з порушенням слуху в закладах загального типу. Проаналізовано різні погляди на вирішення таких питань, як відбір дітей до закладів різного типу, час перебування дитини з порушенням слуху в колективі дітей з нормальним слухом. Визначено обов'язкові умови комфортного перебування дитини з порушенням слуху у такому колективі. Зазначено, що час, коли виявлено порушення слуху та розпочато роботу з медико-психолого-педагогічної корекції, є одним з важливих чинників, які впливають на розвиток дитини, як загальний так і мовленнєвий. Висвітлено сумісне навчання дітей з порушенням слуху і дітей з нормальним слухом у деяких країнах світу. Досліджено перспективи розвитку системи навчання дітей з порушенням слуху. Обґрунтовано напрями розвитку системи освіти для дітей з порушенням слуху в Україні.

75 Особливості навчання дітей з обмеженими розумовими та фізичними можливостями / Л. Степанова // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 4. – С. 13–14. – укр.

Розкрито цілі та досвід ДПТНЗ «Київське вище професійне училище технологій та дизайну виробів із шкіри» із упровадження інклюзивної освіти,

починаючи з 2004 р., коли при училищі було створено Центр професійної підготовки та перепідготовки осіб з обмеженими можливостями (ООМ), та участі училища з 2005 р. у спільному українсько-німецькому проекті «Молоді дороги Європи». Відзначено, що під час виробничого навчання учні відпрацьовують ті операції, які відповідають їхнім фізичним можливостям. Висвітлено проблеми інклюзивної професійної освіти: застарілість переліку професій, рекомендованих для навчання ООМ, відсутність затвердженої методики проведення уроків виробничого і теоретичного навчання ООМ в умовах ПТНЗ, відсутність типових навчальних планів підготовки кваліфікованих робітників на базі неповної базової середньої освіти, фінансування без урахування особливостей інклюзивної освіти, вузький профіль допрофесійної підготовки в школах-інтернатах. Запропоновано шляхи їх розв'язання.

76 Особливості розвитку, виховання та навчання дітей з порушеннями слуху дошкільного віку: наук.-метод. посіб. / В. В. Жук, В. В. Литвинова, Л. В. Борщевська, С. В. Литовченко, Н. Л. Максименко ; НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К.: Пед. думка, 2011. – 128 с.: рис., табл. – укр.

Висвітлено особливості розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. Наведено рекомендації щодо організації навчально-розвивального середовища, а також запропоновано методичні прийоми й інноваційні педагогічні технології, які дозволяють забезпечити навчальні потреби таких дітей за умов спеціального навчального закладу, закладу з інклюзивним навчанням та вдома. Увагу приділено формуванню трудових навичок, пізнавальної активності та пошукової діяльності у дошкільників з порушеннями слуху

77 Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання / Н. Кравець., В. Шорохова // Рідна школа 2009р. – № 11.– С. 52–56

Обґрунтовано важливість розгляду проблеми втоми школярів та відновлення їхньої фізичної й розумової працездатності на сьогоднішньому етапі шкільного навчання, особливо коли йдеться про його інклюзивну форму, за якої в одному класі масової школи навчаються два-три учні, які мають певні відхилення у фізичному або розумовому розвитку. Розглянуто сучасні наукові уявлення про втому, динаміку працездатності в процесі втоми. Зосереджено увагу на проблемі інтелектуальної працездатності розумово відсталих дітей. Висвітлено результати дослідження інтелектуальної праці учнів, її оптимального рівня й меж, в якому використано методику короткотривалих дозованих завдань. Виявлено кілька типів зміни початкової стадії працездатності у розумово-відсталих школярів. Зроблено висновки та надано рекомендації щодо підвищення і стабілізації працездатності розумово відсталих учнів на уроках.

78 Розвиток творчих здібностей учнів з особливими освітніми потребами / Т. Діжовська // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 45–46. – укр.

Представлено практичний досвід роботи з учнями інклюзивного класу. Доведено значення розвитку творчих здібностей для загального розвитку особистості у дітей з особливими освітніми потребами. Вивчено результати використання творчо-розвиваючих завдань на процес пізнання учнів з особливими потребами. Наведено приклади вправ та завдань, які сприяють розвиткові творчих здібностей учнів з особливими освітніми потребами. Аргументовано використання ігрових та театральних форм навчання для учнів інклюзивних класів.

79 Сучасні підходи задоволення навчальних потреб учнів із порушеннями психофізичного розвитку в спеціальних та інклюзивних закладах освіти / О. М. Тараненко // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 23–27. – укр.

Представлено окремі ключові аспекти диференційованого викладання як сучасного концептуального підходу і технології організації навчального процесу учнів з урахуванням їх потреб та можливостей. Окреслено підходи до диференціації викладання та виокремлено чинники, які забезпечують диференційоване викладання. Визначено переваги універсальної моделі навчання, розрахованої на навчання дітей з різними освітніми потребами. Розглянуто змістову та методологічну відповідність між диференційованим викладанням та гнучкою універсальною моделлю навчання. Наведено приклади практичної апробації та наукових розробок в галузі диференційованого навчання за кордоном. Відмічено чинники, які заважають впровадженню диференційованого навчання в систему освіти України.

80 Умови формування навчально-пізнавальної компетентності дітей з особливими освітніми потребами / І. Олійник // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 108–111. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Показано шляхи формування навчально-пізнавальної компетентності (НПК) учнів початкової школи, які мають особливі освітні потреби. Висвітлено умови, необхідні в навчально-виховному процесі для корекції компонентів НПК школярів із тимчасовою затримкою психічного розвитку. НПК визначено як рівень індивідуальної навчально-пізнавальної діяльності, який відповідає системі принципів, цінностей та методів пізнання, що існують у культурі соціуму, причому від формування НПК залежить успішність подальшого навчання та набуття учнем інших компетентностей. Охарактеризовано компоненти НПК (когнітивний, операціонально-діяльнісний, поведінковий). Виокремлено умови формування НПК у дітей із психофізичним інфантилізмом. Наголошено, що НПК дитини не може

формуватися в ситуації споживання готового знання, а також без організації особливого навчального середовища, яке підтримує ідеї компетентісного підходу. Проаналізовано етапи формування у школяра самостійності у навчальній діяльності.

81 Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання / Б. Мороз, Л. Коваль // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 28–30. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Висвітлено питання застосування нових інформаційних технологій у навчанні, зокрема універсального комп'ютерного комплексу (УКК) „Живий звук”, який пройшов успішну апробацію й ефективно використовується як в „Ресурсних центрах” під час спеціально організованого навчання, так і за домашніх умов для розвитку мовлення та когнітивних навичок дитини, яка має сенсорні та інтелектуальні порушення (переважно мовно-слухового аналізатора). Охарактеризовано групи навчально-корекційних модулів УКК: вправи з розвитку слухового сприймання, пропедевтичні, мовленнєві та розвивальні вправи. Зазначено, що використання УКК та програми „Живий звук” викликає неабияку цікавість у дитини, при цьому батьки дитини мають змогу навчитися самостійно проводити навчально-корекційні заняття за домашніх умов. Наголошено, що впровадження УКК передбачає наявність широкого вибору програм із різних навчальних дисциплін, які б мали навчальну мету, удосконалювали знання дітей, вчили їх застосовувати знання у різноманітних ситуаціях.

Роз.6. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами

В інклюзивному навчанні контроль, перевірка й оцінка результатів навчання – невід’ємні елементи навчально-виховного процесу, без яких неможлива повноцінна взаємодія між учителем і учнем. В Україні для оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами розроблено критерії навчальних досягнень, зорієнтованих на Державний освітній стандарт спеціальної школи. Оцінювання полягає в установленні рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами чинних програм, розроблених відповідно до Державних стандартів конкретного типу спеціальної школи. Оцінка має характеризуватися такими показниками: адекватністю, що визначається відповідністю (невідповідністю); самооцінних суджень (учня, учителя) стосовно тієї діяльності, яку вони реально виконують (розв’язання навчальної чи дидактичної задачі); надійністю, зв’язаною з тими показниками, які застосовуються як засіб оцінки. Отже оцінювання розглядається як особливий вид контролю, а педагогічна оцінка – його результат. Оцінка виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які є її якісними

(словесним, вербальним) показниками, або в балах, тобто в кількісних показниках.

Сьогодні в інклюзивних класах використовуються технології безбального оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами (початкова школа) та за допомогою портфоліо учня. Залежно від цілей добирається інструментарій оцінювання. В практиці інклюзивного навчання використовують аналіз навчальної програми, аналіз зразків робіт, спостереження у класі та проведення інтерв'ю, тестування.

У розділі зосереджено увагу на матеріалах, що розкривають інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами.

82 Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : [навч. курс та наук.-метод. посіб.] / Т. В. Сак ; НАПН України. Ін-т спец. педагогіки, Проект „Інклюзив. освіта для дітей з особливими потребами в Україні”. – К.: Плеяди, 2011. – 167 с. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – Бібліогр.: с. 158–159. – укр.

Представлено науково-методичний комплекс, до якого входить навчальна програма курсу „Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі” та науково-методичний посібник „Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі”. Розкрито програму курсу за такими модулями: „Контроль й оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі”; „Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі”, „Індивідуальне оцінювання розвитку соціальної компетентності учнів в інклюзивному класі”. Виокремлено мету, завдання, очікувані навчальні результати та навчальну стратегію курсу. До кожного модуля подано список рекомендованої літератури, визначено теми доповідей і список додаткової літератури. Зазначено, що науково-методичний посібник подає відомості, які висвітлюють зміст кожного з трьох модулів навчальної програми. Розглянуто особливості особистісного і пізнавального розвитку дітей з особливими освітніми потребами різних нозологій, можливі напрямки психокорекційної роботи з описаними категоріями дітей в інклюзивному класі.

83 Інструментарій оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. – 2011. – № 3. – С. 6–10. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

Розглянуто зміст і механізми застосування методів оцінювання: добору попередньої інформації, аналізу навчальної програми і зразків робіт, спостереження, інтерв'ю, діагностичного тестування. Визначено складові частини попередньої інформації про дитину з особливими освітніми

потребами. Окреслено роль аналізу навчальної програми у визначенні обсягу знань, умінь і навичок, які має опанувати учень. Розкрито значення та методику аналізу зразків роботи як цінного джерела інформації про особливості навчальної діяльності школяра з особливими освітніми потребами. Зауважено, що важливим методом є спостереження, яке спрямоване на вивчення особливостей діяльності дитини на уроці під час виконання різного роду завдань. Проаналізовано роль інтерв'ю як джерела інформації, переваги якого полягають у тому, що воно передбачає постановку низки структурованих запитань, підпорядкованих певній меті, і може охоплювати найрізноманітніші сфери діяльності школяра. Зазначено, що для одержання найбільш точної картини застосовують оцінювання з використанням тестів. Наведено особливості різних форм і типів тестів.

84 Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 1. – С. 3–5. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Розглянуто проблему залучення дитини з особливостями психофізичного розвитку до навчальної діяльності в інклюзивному класі, яка передбачає розробку індивідуального навчального плану, створеного на основі навчальної програми школи відповідно до потенційних можливостей учня. Зазначено, що у світовій практиці інклюзивного навчання об'єктивною формою оцінювання знань вважаються тести. Висвітлено основні види тестування: вхідне (для визначення актуального рівня оволодіння знаннями); коригувальні тести (допомагають з'ясувати недоліки у процесі засвоєння навчального матеріалу і внести певні корекційні зміни в навчальний процес); тематичне тестування (спрямоване на найповнішу реалізацію самоконтролю у навчальному процесі). Запропоновано введення учительського портфолію та портфолію учня у початковій школі в інклюзивному класі як способу фіксування, накопичення та оцінювання індивідуальних досягнень школяра з особливостями психофізичного розвитку протягом певного періоду навчання.

85 Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 4. – С. 8–12. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

Розглянуто особливості контролю та оцінювання складових соціальної компетентності учня з особливостями психофізичного розвитку, зокрема, поведінки, самооцінювання. Наведено психофізичні механізми реалізації цього процесу в інклюзивному класі. Визначено ключові компетентності, встановлені педагогічною спільнотою України, чільне місце серед яких посідає соціальна компетентність, що охоплює різні вміння. Висвітлено формування самооцінки, яка є довгостроковою метою у розвитку соціальної

компетентності людини. Виокремлено завдання, в яких конкретизується ця мета, серед яких – вчити порівнювати власні дії та вчинки з діями і вчинками інших людей, визначати критерії оцінювання власних дій і вчинків людей, вчити оцінювати власні дії та вчинки. Зроблено висновок, що у процесі формування соціальної компетентності учня з особливостями психофізичного розвитку, головними є корекція поведінки та налагодження суспільних і неформальних емоційно особистісних стосунків з однолітками.

86 Оцінювання навчальних досягнень учнів 1–2 класів в умовах інклюзивного навчання / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 3–6. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.

Обґрунтовано переваги безоцінного методу оцінювання (БМО) перед баловою системою оцінювання навчальних досягнень учнів I–II класів за умов навчання в інклюзивному класі. Описано вимоги до БМО, психологічні механізми самооцінювання молодших школярів з особливостями психофізичного розвитку. Наголошено, що вчитель має формувати в учнів контрольну-оцінювальну діяльність як систему спеціальних дій, якими учень перевіряє власну діяльність. Висвітлено прийом самооцінювання за допомогою прийому оцінних лінійок. Для більшої ефективності самооцінювання рекомендовано, щоб учень сам обирає, що дати вчителю для оцінювання, а також складність контрольованого завдання, складність та обсяг домашнього завдання тощо. Наведено принципи, що забезпечують успішність БМО (градації складності навчального матеріалу, свободи вибору учнем складності завдання, поступового нагромадження досягнень, вибору). Підсумовано, що оцінювання може бути складовою навчального процесу, що забезпечує пропедевтичне засвоєння знань, опанування умінь з навчальних предметів та корекційний розвиток складових психологічної готовності до шкільного навчання.

87 Технологія портфоліо в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. – 2009. – № 4. – С. 6–9. – укр.

Актуалізовано введення у практику початкової інклюзивної школи інноваційної форми оцінювання і накопичення інформації – портфоліо (добірки матеріалів і документів, що візуально відображає зусилля, динаміку і досягнення учня в різних галузях) – як найбільш наближеного до індивідуалізованої оцінки та такого, що містить самооцінювання. Описано досвід шкіл Великої Британії та Канади із впровадження портфоліо різних типів. Виведено методичні рекомендації щодо впровадження портфоліо (змісту, періодичності наповнювання, участі вчителя, учня та його батьків). Зазначено, що, за результатами дослідження, самостійна добірка матеріалів власного портфоліо учнем сприяє розвитку позитивних якостей особистості, розвиває пізнавальні інтереси, а участь у цьому батьків допоможе їм краще пізнати дитину, її реальні можливості, сприятиме ефективному зворотному

зв'язку між ними і вчителем. Наголошено на особливо позитивному корекційно-розвивальному впливі оцінювання за методом портфоліо на дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Висновок.

З огляду на проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні, висвітлені у документах, що прореферовані в огляді, нагальною залишається проблема розроблення відповідної нормативно-правової бази, що закріплює правові засади здобуття освіти в різних формах особам з порушеннями психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання означених дітей має відбуватися за участі різнопрофільних фахівців (корекційний педагог, асистент учителя, психолог, медичний працівник, соціальний працівник, помічник учителя та ін..) й за умови вчасно проведеної корекційно-розвивальної роботи. Ефективність інклюзивного навчання освіти суттєво підвищується за умови своєчасної й кваліфікованої діагностики та оцінювання розвитку дитини, а також при наданні консультативно-інформаційної підтримки педагогам і адміністрації загальноосвітнього закладу, в якому вона навчається, та її батькам. Необхідним є розробка й подальше удосконалення навчально-методичного забезпечення (індивідуальних навчальних планів, спеціальних програм, підручників і дидактичних засобів, враховуючи вимоги особистісно-діяльнісного підходу в освіті дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Важливим є спеціальна підготовка і перепідготовка педагогічних кадрів, метою якої є оволодіння педагогами загальноосвітніх навчальних закладів (дошкільних закладів) основними методами диференційованого навчання, сучасними методиками оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей. Широке впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами передбачає залучення батьків до навчально-виховного процесу на партнерських засадах, співпрацю з громадою та підтримку ініціатив громадських і батьківських організацій.

Запропонований реферативний огляд літератури „Інклюзивна освіта в Україні – від основ до практики” розрахований на всіх учасників процесу впровадження інклюзивної освіти в Україні, який має відбуватися поступово з професійним відпрацюванням усіх її складових.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: десята міжнар. наук.-практ. конф. : тези доп. : у 2 ч. Ч. 1. — Б. м., 2010. — 400 с.: табл. — укр.
2. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф., 2011 р., Київ / Відкритий міжнар. ун-т розв. людини „Україна”, НАПН

України, Ін-т спец. педагогіки, Фонд соц. захисту інвалідів, ВР України, Ком. у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів, Всеукр. громад. соц.-політ. об'єднання „Нац. Асамблея інвалідів України”. – К.: Ун-т „Україна”, 2011. – 474 с. – укр.

3. Антонюк Л. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Антонюк // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 121–123. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

4. Афузова Г. Корекційна підтримка в контексті психологічної допомоги дітям із психофізичними вадами / Г. Афузова // Дефектологія. – 2010. – № 1. – С. 47–48. – укр.

5. Батрак П. Л. Організація індивідуального навчання дітей з вадами психофізичного розвитку / П. Л. Батрак // Пед. вісн. – 2009. – № 3. – С. 62–63. – укр.

6. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / В. Бондар // Рідна шк. – 2011. – № 3. – С. 10–14. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

7. Бондар В. Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні? / В. Бондар, В. Синьов, В. Тищенко // Рідна школа. – 2012. – № 8–9. – С. 20–27. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

8. Бондар В. І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі: навч. посіб. / В. І. Бондар, А. М. Ільченко. – Полтава: РВВ ПДАА, 2009. – 252 с. – Бібліогр.: с. 233–251. – укр.

9. Будяк Л. В. Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Л. В. Будяк ; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – Київ : [Б. в.], 2010. – 23 с. – Бібліогр.: с. 19–20. – укр.

10. Вертугіна В. М. Ігрова діяльність як засіб підготовки дітей з відхиленням зору до навчання в загальноосвітній школі / В. М. Вертугіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти 2011р. – № 44. – С. 46–49. – укр.

11. Вічалковська Н. К. Інтегроване навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями в умовах середньої загальноосвітньої школи / Н. К. Вічалковська, О. Є. Іваношко, В. Ю. Коляно // Пед. пошук. – 2010. – № 4. – С. 69–72. – Бібліогр.: 14 назв. – укр.

12. Гордійчук О. Інклюзивне навчання : метод. рек. / О. Гордійчук ; [відп. за вип. Руснак І. С.] ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 47 с. – Бібліогр.: с. 44–45. – укр.

13. Гусаченко С. Плекаємо здоров'я дітей / С. Гусаченко // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 2. – С. 94–98. – укр.

14. Данілавічюте Е. А. Закономірності виникнення, сутність та місце інклюзії у єдиній системі освіти в Україні / Е. А. Данілавічюте //

Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 2–8. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.

15. Діжовська Т. Розвиток творчих здібностей учнів з особливими освітніми потребами / Т. Діжовська // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 45–46. – укр.

16. Долинний Ю. О. Підготовка дітей із обмеженими психофізичними можливостями до навчання в загальноосвітній школі інтегрованого типу : монографія / Ю. О. Долинний ; Донбас. держ. машинобуд. акад. – Краматорськ : ДДМА, 2012. – 143 с. – Бібліогр.: с. 128–144. – укр.

17. Доні Л. Школа сприяння здоров'ю – складова школи соціалізації особистості / Л. Доні, І. Гриньова, Т. Сліпа, І. Чокова // Директор школи, лицею, гімназії. – 2010. – № 3. – С. 4–16. – укр.

18. Єфімова С. М. Вивчення стану готовності педагога до інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу / С. М. Єфімова // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ : [б. в.], 2005. – Вип. 26 : У 4 т., Т. 2. – С. 55–58. – укр.

19. Єфімова С. М. Лідерство та інклюзивна освіта : [навч.-метод. посіб.] / С. М. Єфімова, С. В. Королюк ; [за заг. ред. А. А. Колупаєвої] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – К.: Плеяди, 2012. – 163 с. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – Бібліогр.: с. 158. – укр.

20. Жук В. Особливості інтегрування дітей з порушенням слуху в загальноосвітній простір / В. Жук // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 3. – С. 16–19. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.

21. Жук В. В. Особливості розвитку, виховання та навчання дітей з порушеннями слуху дошкільного віку: наук.-метод. посіб. / В. В. Жук, В. В. Литвинова, Л. В. Борщевська, С. В. Литовченко, Н. Л. Максименко ; НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К.: Пед. думка, 2011. – 128 с.: рис., табл. – укр.

22. З досвіду роботи психолого-медико-педагогічних консультацій України: посіб. / Мін-во освіти і науки України, Укр. наук.-метод. центр практ. і соц. роботи АПН України, Центр. психолого-медико-пед. консультація МОН України ; [за ред. Обухівської А. Г., Ілляшенко Т. Д.] . – К.: [б. в.], 2008. – 207 с. – Бібліогр.: с. 75. – укр.

23. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка / Ред.: О. В. Гаврилов; В. І. Співак. – Кам'янець-Поділ.: Аксіома, 2009. – 462 с. – (Сер. соц.-пед.; Вип. 12). – укр.

24. Іванова І. Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К.: Логос, 2000. – 87 с. – укр.

25. Іванюк І. В. Ставлення учасників навчального процесу до впровадження інклюзивної освіти в Україні / І. В. Іванюк, М. І. Сварник,

Н. Софій // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.] / РВНЗ „Крим. гуманіт. ун-т”. – Ялта : [б. в.], 2006. Сер.: Педагогіка і психологія, Вип. 10. Ч.1. – С. 212–216. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.

26. Іванюк І. Я. Сім'я з „особливою” дитиною та її емоційні установки / І. Я. Іванюк // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти. – 2008. – Вип. 41. – С. 58–61. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.

27. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. / Всеукр. фонд „Крок за кроком”, Міжнар. фонд „Відродження” ; [упоряд.: О. О. Патрикеева та ін. ; за заг. ред. В. І. Шинкаренко]. – К.: Плеяди, 2011. – 95 с. – Бібліогр.: с. 94–95. – укр.

28. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: наук.-метод. зб. до Всеукр. наук.-практ. конференції в рамках реалізації проекту „Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освіт. потреб.” за підтримки програми IBPP–TACIS Європейської комісії / ВФ „Крок за кроком”. – К.: ФО-П Придатченко П. М., 2007. – 180 с. – укр.

29. Інклюзивна освіта: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / [кол. авт. : С. П. Миронова, Т. Г. Олійник та ін. ; за заг. ред. С. П. Миронової] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т. ім. Івана Огієнка, 2012. – 191 с. – Бібліогр. у кінці розд. – укр.

30. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навч.-метод. посібник / Кол. авторів: А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін. За заг. ред. Л. І. Даниленко. – К.: 2007. – 128 с. – укр.

31. Інноваційна педагогічна освіта в умовах інформаційного суспільства: матеріали регіон. наук.-практ. конф., 24–25 лют. 2009 р., Дніпропетровськ / Запоріж. баз. пед. коледж, ВНЗ „Жіноч. пед. коледж „Бет-Хана” / Ред.: О.В. Овчаренко. – Д.: Інновація, 2009. – 151 с. – укр.

32. Коваль Л. Інтегрований навчально-корекційний курс засвоєння основ грамоти із залученням нових інформаційних технологій // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 1. – С. 18–24. – укр.

33. Колупаєва А. Навчання дітей з порушеннями зору в масових загальноосвітніх закладах / А. Колупаєва // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. – № 1. – С. 13–17. – укр.

34. Коргун Л. Н. Основы коррекционной педагогики. Учеб. пособ. для студентов психолого-педагогического профиля. – Одесса: Издатель Н. П. Черкасов, 2008. – 166 с. – рус.

35. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання / Н. Кравець., В. Шорохова // Рідна школа 2009р. – № 11. – С. 52–56. – укр.

36. Красномоєць В. А. Впровадження інновацій в освіті як передумова соціального розвитку в Україні осіб з обмеженими фізичними

можливостями / В. А. Красномоєць // Актуал. пробл. економік. – 2010. – № 6. – С. 199–203. – Бібліогр.: 10 назв. – укр.

37. Кузава І. Б. Особливості організації інклюзивного навчання в умовах спеціального дошкільного дитячого будинку / І. Б. Кузава, Г. П. Хижняк // Пед. пошук. – 2010. – № 1. – С. 65–66. – Бібліогр.: 1 назв. – укр.

38. Кузава І. Б. Теоретико-методологічні аспекти інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку / І. Б. Кузава // Пед. пошук – 2012. – № 1 – С. 21–23. – Бібліогр.: 9 назв.

39. Левінець Н. Підготовка майбутніх вихователів до інклюзивного навчання дітей дошкільного віку / Н. Левінець. // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди”: Наук.-теорет. зб. – 2008. – № 14. – С. 140–142. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

40. Мамоток Т. П. Упровадження в навчально-виховний процес інклюзивного навчання. Із досвіду роботи Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 3 / Т. П. Мамоток // Пед. вісн. – 2011. – № 2. – С. 44–46. – Бібліогр.: 2 назв. – укр.

41. Манилова Л. М. Можливості когнітивного розвитку учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти / Л. М. Манилова // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України „Проблеми загальної та педагогічної психології”. – 2011. – № 4. – С. 236 – 240. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

42. Мартинчук О. Курс „Корекційна педагогіка” у структурі підготовки майбутнього педагога дошкільної освіти / О. Мартинчук // Гуманіт. вісн. ДВНЗ „Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди”: Наук.-теорет. зб. – 2008. – Вип. 14. – С. 151–154. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

43. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. / О. В. Мартинчук ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Пед. ін-т. – К., 2010. – 287 с. – Бібліогр.: 82 назв. – укр.

44. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку / [авт. кол.: Чубарук О. В. та ін.] ; редкол.: Клокар Н. І. та ін.] ; Київ. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – Біла Церква : КОШОПК, 2006. – 123 с. – Бібліогр.: с. 123–124. – укр.

45. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Поділ., 2010. – 264 с. – Бібліогр.: с. 242–248. – укр.

46. Миронова С. Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку / С. Миронова, О. Завальнюк // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. – № 1. – С. 8–12. – укр.

47. Моклович Ю. Я. Інклюзивна форма освіти: досвід колективу загальноосвітнього навчального закладу / Ю. Я. Моклович // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 40–44. – укр.
48. Мороз Б. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання / Б. Мороз, Л. Коваль // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 28–30. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.
49. Мороз О. До проблеми інклюзивного навчання учнів з особливими потребами / О. Мороз // Нова пед. думка . – 2007. – № 2. – С. 61–63. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.
50. Мультидисциплінарний підхід як методологічна основа інклюзивного навчання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20 – 21 листоп. 2012 р., Дніпропетровськ / Уклад.: С. І. Васильковська. – Д.: Свідлер А. Л., 2012. – 283 с. – укр.
51. Олійник І. Умови формування навчально-пізнавальної компетентності дітей з особливими освітніми потребами / І. Олійник // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 108–111. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.
52. Освіта осіб з інвалідністю в Україні: темат. нац. доп. / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти / Ред.: О. А Удод; В. І Бондар; В. М Доній. — Чернівці: Букрек, 2010. – 434 с. – укр.
53. Пащенко О. В. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / О. В. Пащенко, І. А. Гриценко, Н. З. Софій ; НАПН України, Ун-т менеджменту освіти, Укр.-канад. проект „Децентралізація упр. проф. навчанням в Україні”. – К.: Арт Економі, 2012. – 183 с. – Бібліогр.: с. 167–171. – укр.
54. Педагогічний експеримент в освіті : інформ.-метод. зб. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Ін-т післядиплом. пед. освіти ; [уклад.: В. І. Ковальчук та ін.]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 142 с. – укр.
55. Проблеми освіти та реабілітації інвалідів: матеріали наук.-практ. семінару, 28 квіт. 2010 р., Луцьк / Ун-т „Україна” / Ред.: О. Н Дем'янчук; О. Й Дем'янюк; Р. П Карпюк. – Луцьк: Твердиня, 2010. – 98 с. – укр.
56. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : комплект метод. посіб. : в 9 кн. / [МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої]. – [К. : Літопис-XX, 2010]. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – укр.
57. Расказова О. І. Діагностика соціальності учнів як напрям соціально-педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти / О. І. Расказова // Педагогіка та психологія. – 2011. – № 40 (2). – С. 119–128. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.
58. Савчук Л. Компетентісний підхід у підвищенні кваліфікації педагогів до запровадження інклюзивної моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами / Л. Савчук // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 98–101. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

59. Савчук Л. Метод проектів та його застосування в навчанні дітей з особливими освітніми потребами / Л. Савчук // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 1. – С. 24–30. – Бібліогр.: 15 назв. – укр.

60. Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : [навч. курс та наук.-метод. посіб.] / Т. В. Сак ; НАПН України. Ін-т спец. педагогіки, Проект „Інклюзив. освіта для дітей з особливими потребами в Україні”. – К.: Плеяди, 2011. – 167 с. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – Бібліогр.: с. 158–159. – укр.

61. Сак Т. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі / Т. Сак, Р. Процюк // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 3. – С. 12–16. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

62. Сак Т. Інструментарій оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. – № 3. – С. 6–10. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

63. Сак Т. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 1. – С. 3–5. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

64. Сак Т. Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 4. – С. 8–12. – Бібліогр.: 5 назв. – укр.

65. Сак Т. Організація навчального процесу в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. – № 2. – С. 8–11. – Бібліогр.: 4 назв. – укр.

66. Сак Т. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1–2 класів в умовах інклюзивного навчання / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 2. – С. 3–6. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.

67. Сак Т. Технологія портфоліо в інклюзивному класі / Т. Сак // Дефектологія. – 2009. – № 4. – С. 6–9. – укр.

68. Самбор А. Інноваційні підходи до проведення практичних занять з використанням інклюзивних методик для майбутніх учителів трудового навчання / А. Самбор // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. – 2012. – № 3. – С. 36–39. – Бібліогр.: 9 назв. – укр.

69. Софій Н. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами через створення умов для навчання у загальноосвітніх (дошкільних) закладах / Н. Софій // Післядиплом. освіта в Україні. – 2007. – № 2. – С. 75–78. – Бібліогр.: 2 назв. – укр.

70. Софій Н. Інклюзивна освіта в Україні. Індекс інклюзії, або Наскільки ми розуміємо інклюзивну освіту / Н. Софій // Профтехосвіта. – 2012. – № 1. – С. 9–15. – укр.
71. Створення ресурсних центрів : посіб. для батьків дітей з особливими освіт. потребами / Всеукр. фонд „Крок за кроком” ; [за ред.: В. В. Засенка, Н. З. Софій]. – К.: ФО-П Придатченко П. М., 2007. – 216 с. – укр.
72. Степанова Л. Особливості навчання дітей з обмеженими розумовими та фізичними можливостями / Л. Степанова // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 4. – С. 13–14. – укр.
73. Строкатюк Л. Розвиток творчих здібностей дітей з особливими потребами / Л. Строкатюк // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011р. – № 4. – С. 95–96. – укр.
74. Таранченко О. Діти з порушенням слуху в інклюзивному закладі / О. Таранченко // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – № 4. – С. 3–8. – укр.
75. Таранченко О. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда ; [за заг. ред. Колупасової А. А.] ; НАПН України. Ін-т спец. педагогіки. – К.: А.С.К., 2012. – 123 с. – (Серія „Інклюзивна освіта”). – укр.
76. Таранченко О. М. Сучасні підходи задоволення навчальних потреб учнів із порушеннями психофізичного розвитку в спеціальних та інклюзивних закладах освіти / О. М. Таранченко // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №1. – С. 23–27. – укр.
77. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи / О. Таранченко // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2011. – № 1. – С. 18–24. – укр.
78. Тимошенко Н. П. Діти з особливими потребами в українському суспільстві: крок до реабілітації та інтеграції / Н. П. Тимошенко // Постметодика. – 2007. – № 6 (77). – С. 7–10. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
79. Усенко О. Упровадження інклюзивної освіти на базі середньої загальноосвітньої школи / О. Усенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 57–60. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.
80. Чайковський М. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб’єктів навчально-виховного процесу / М. Чайковський // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2012. – № 2. – С. 15–21. – Бібліогр.: 12 назв. – укр.
81. Чепурна Н. М. Реалізація положень державних цільових програм – основне завдання освіти області / Н. М. Чепурна // Пед. вісн. – 2011. – № 4. – С. 4–6. – укр.
82. Шеффер А. П. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / А. П. Шеффер, Ж. І. Романчук // Наша школа. – 2012. – № 4. – С. 54–55. – Бібліогр.: 14 назв. – укр.

83. Шнайдер В. І. Інноваційні технології в навчально-виховний процес дітей з особливими освітніми потребами : [навч.-метод. посіб.] / В. Шнайдер ; Хмельниц. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Хмельницький : ОППО, 2010. – 155 с. – укр.

84. Шульженко Д. І. Психологічні основи корекційного виховання дітей з аутистичними порушеннями: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.08 / Д. І. Шульженко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 45 с. – укр.

85. Як досягти змін: посіб. для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освіт. проблемами та громадської діяльності / Всеукр. фонд „Крок за кроком” ; [уклад.: Н. Софій, Ю. Кавун]. – К.: ФО-П Придатченко П. М., 2006. – 140 с. – укр.

86. Ярова Є. Рівний доступ до якісної освіти / Є. Ярова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 12–19. – укр.

87. Яцюк І. Інклюзивна освіта в умовах сучасного навчального закладу / І. Яцюк // Нова пед. думка. – 2012. – №2. – С. 159–161. – Бібліогр.: 8 назв. – укр.